

ZOMBORI ISTVÁN

Az 1532-es török hadjárat és V. Károly

V. Károly 1519-es császárrá választása révén megörökölte a török elleni háború problémáját. Ez számára mint Aragónia és Kasztília királya a földközi-tengeri frontot éppúgy jelentette, mint a német-római császárként rászakadt szárazföldi hadszínteret. Számos egyéb politikai ügye mellett sokáig nem lépett ebben a kérdésben, elég csak a hosszú ostrom után segítség nélkül maradt Rhodosz elestére gondolni, vagy a török szultán 1526-os és 1529-es nagy hadjáratait figyelembe venni.

Jelen tanulmányunkban nincs módunk elemezni a tényleges katonai, politikai, pénzügyi, diplomáciai okokat, mint ahogy az 1532-es hadjárat elemzésére sem vállalkozunk. Ugyanis a források olyan hihetetlen bősége áll rendelkezésünkre, amelyeket hely hiányában nem idézhetünk, valamint a háború megítélését illetően is már a kortársaktól kezdve napjaink szakirodalmáig igen ellentmondó vélekedések születtek.

Ezért inkább röviden jelezni szeretnénk azokat a körülményeket, amelyek a császár döntéseit motiválták, s végül azt az eseménysort eredményezték, amelyet 1532-es hadjáratként ismer a történettudomány.¹

A magyar történeti irodalomban számos mű foglalkozott az 1532-es hadjáratral. Több-kevesebb eltéréssel valamennyi ugyanarra a summázásra jutott, jelesül, hogy Károly a magyar ügyek iránti közömbösségtől és érdektelenségtől vezettetve, nem volt hajlandó felhasználni ezt a páratlan alkalmat a török kiűzésére Magyarországról. Szekfű Gyula ezt azal magyarázta, hogy a császárt csak Itália érdekelte.² Egy másik vélemény odáig ment, hogy Károly akár Belgrádot is vissza tudta volna foglalni, de nem látta értelmét annak, hogy Magyarorszáért áldozatot hozzon.³ Nyugati történészek – már amennyiben részletebben foglalkoznak a kérdéssel – sokkal árnyaltabban fogalmaznak. Rámutatnak, hogy Bécs védelmén túl a birodalmi sereg nem volt érdekelt Magyarország fölszabadításában, mert ezzel a Habsburgok egy fontos fronton tehermentesülve másokra (például a német fejedelmekre) nagyobb veszélyt jelentettek volna.⁴ Egyéb munkákból az is kiderül, hogy a kasztíliai rendek a magyar ügyek fedezésére nem voltak hajlandók pénzt biztosítani. 1532-ben Károly a legjobb spanyol és itáliai vezéreit vonultatta föl, de csak Ausztria védelmére, mert a birodalomnak ez állt érdekében és nem több. De még ez is nagy erőfeszítésbe került, az ellenkező német rendekkel szemben.⁵

Különösen a magyar szakirodalomban hivatkoznak előszeretettel arra, hogy Károly csak a mediterrán térséggel törődött, a magyar ügy számára sokadrangú kérdés volt.⁶ Ugyanakkor Károly politikája valójában sokkal bonyolultabb volt, semhogy egyetlen tér-

¹ Nem térek ki Károly intézkedéseire a jelzett időszakban is oly fontos Ferdinánd és Szapolyai viszály alakulásában, mert e tekintetben rendelkezésre áll korábbi tanulmányom. Lásd: Zombori István: V. Károly és a magyar trónviszályok (1529–1533). Történelmi Szemle, 1980. 4. 615–626.

² Szekfű Gyula: Magyar történet IV. Budapest, é. n. (a továbbiakban: Szekfű) 33.

³ Nemeskürty I.: Önfia vágta sebéit. Budapest, 1975. 396.

⁴ Hantsch, H.: Le problème de la lutte contre l'invasion turque dans l'idée politique générale de Charles-Quint. Charles-Quint et son temps. Paris, 1959. 57. Hasonló véleményen van Friedenthal: Luther élete és kora. Budapest, 1973. 613.

⁵ Lynch, J.: Spain under the Habsburgs (1516–1598). Oxford, 1964. 85–86. 92.

⁶ Szekfű 33.; továbbá Szakály F.: A mohácsi csata. Budapest, 1975. 101.

ségre koncentrálódott volna. A heterogén birodalmi érdekek a napi politikai események alakulása során gyakran követelték az egymásnak sokszor ellentmondó intézkedések meghozatalát. A birodalom pénzügyi lehetőségei behatárolták a császár döntéseinek sorrendjét és megvalósulásuk hatékonyságát is. A Habsburg családi érdekek fontossági rátájának megfelelően Károly ott összpontosította erejét, ahol a veszély a legnagyobbnak látszott. Ha kellett, Itáliában vagy a Földközi-tengeren, vagy éppen Bécs környékén.

Az 1530-as évek elejére Károly továbbfejlesztette nagyapjától, Aragóniai Ferdinándtól örökölt diplomáciai szolgálatát. Az 1520-as évekkel ellentétben – amikor kísérete és tanácsosai főleg németalföldiekből álltak – az új személyzetben belül egyre több lett a jól képzett spanyol diplomata száma. Szükség is volt rájuk, mivel az 1529-ben megkötött francia–spanyol béke csak a fegyveres harc megszűnését jelentette. A kulisszák mögött, diplomáciai téren a küzdelem tovább tartott. Károly 1531–32-es békekísérlete János és Ferdinánd között kedvező terepet biztosított I. Ferencnek a beavatkozásra, és arra, hogy a német fejedelmekre, a pápára, a törökre és Szapolyaira gyakorolt befolyása révén a konfliktust elmélyítse, nemzetközivé tegye. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy Magyarország ügye ezekben a hónapokban a Habsburg–Valois–török–protestáns érdekek összecsapásának egyik legfontosabb színterévé vált. Az ország egyéni balszerencséje, hogy ez a nemzetközi helyzet sajátosan megosztott belső viszonyokkal párosult, ami Magyarország belső politikai és gazdasági felmorzsolódásához vezetett.⁷

V. Károly részvételét a török elleni háborúban számos tényező befolyásolta. Ezek számbavétele – ha mégoly vázlatosan is – elengedhetetlen a jelen tanulmányban. Mindekelőtt arra kell kitérni, hogy Károly 1519-es császárrá választását a spanyolok nagy gyanakvással figyelték. Ez a nagy múltú, büszke nép (minden megosztottsága ellenére) arra nagyon ügvelt, hogy királyuk ott legyen az országban. Amikor 1520-ban Károly a német birodalomba utazott, hogy ottani ügyeit rendezze, és 1522-ig ott is maradt, egyebek között távolléte volt az egyik oka a Comuneros fölkelésnek, amely alapjaiban rázta meg Károly uralmát az Ibériai-félszigeten. Így tehát, miután a császár 1522-ben visszatért Spanyolországba, 7 évig, 1529-ig ki sem mozdult onnan.

Ebből következően minden, Európával kapcsolatos ügy híre postán jutott el hozzá. Vonatkozott ez mind a török, mind pedig az ehhez kapcsolódó magyar vonatkozású eseményekre. Ez a valóságban azt jelentette, hogy az ilyen hírek – akár a követjelentések, akár az uralkodók (II. Lajos, Zsigmond lengyel király, vagy öccse, Ferdinánd) levelei – csak hosszú idő után jutottak el hozzá. A jelzett időszak a franciák elleni állandó háborúskodás jegyében telt el. Így az említett híradások Franciaország elkerülésével két irányból érkeztek Spanyolországba: a Bécsből induló posta vagy Velencén és Milánón át került Genovába, onnan hajón Barcelonába, vagy Bécsből a német birodalmon át Németalföldre míg onnan hajón Bilbao, Santander vagy La Coruña kikötőjébe. Hasonló úton érkeztek a hírek Rómából is. Mindehhez hozzá kell tenni, hogy Károlynak spanyol területen nem volt állandó székhelye. A királyi udvar állandóan úton volt Toledo, Cordoba, Granada, Sevilla stb. városokban, és az említett posta kézbesítőjének további 6–10 napba telt, míg a küldeményt Károlynak átadhatta. Ha figyelembe vesszük a korabeli viszonyokat (a szárazföldi és tengeri utazás nehéz körülményeit), a téli-nyári időszak postája közti eltérés mellett azt látjuk, hogy Károly 1522–29 között 50–60 nap alatt kapta meg az osztrák–magyar–cseh–lengyel területeken történekről szóló híreket.

⁷ A kérdésnek fontos vetületét jelentette még a Károly és Ferdinánd között feszült ellentét, amely Ferdinánd Habsburg családon belüli szerepét illette. Erre azért nem térek ki, mert részletesen olvasható a Hatalom és családi viszály: V. Károly és I. Ferdinánd kapcsolata című tanulmányomban. Világtörténet, 1993. ősz-tél. 3–14.

Tekintsünk el attól az egyébként igen fontos ténytől, hogy sokszor bizonytalan, egymásnak ellentmondó hírek érkeztek ugyanarról az eseményről, és akkor azt látjuk, hogy a török 1526. évi tavaszi megindulásáról Károly csak 1526. május–júniusában értesült, amire válasza megérkezett, augusztus–szeptember volt. Így nem lehetett hadsereget felállítani, azt odaküldeni és harcba szállni. Gyakorlatilag ez történt 1529-ben is. Igaz, Károly ekkor már az év közepén, megindult Itália felé, de előbb a francia királlyal kellett a békét megkötni, és ezért a tényleges török elleni háborúba már nem tudott bekapcsolódni.

A helyzet viszont 1529 és 1533 között megváltozott, amikor a birodalom ügyeit intézendő, Károly Itália, Németország és Németalföld területén tartózkodott, így gyakorlatilag két héten belül értesült a török elleni hírekről. Azonban számos olyan politikai, diplomáciai, katonai és pénzügyi intézkedésre volt szükség, amelyek intézésével elteltek az 1530–31-es évek.

Amikor Károly 1529 nyarán elutazott Spanyolországból – bár azt hét évi ott-tartózkodás után tette –, fontosnak tartotta, hogy mindezt személyesen is megindokolja a spanyoloknak. Meghatalmazottjaként otthon maradt a felesége, Izabella királyné és császárné, illetve az ügyek intézésével Kasztíliaiban Juan Tavera santiagoói érseket bízta meg. A neki adott írásbeli utasítás rendelkezésünkre áll. Ebben Károly a következőképpen indokolja elutazását: Igaz, hogy a francia királlyal békét kötött, de az nem szűnt meg ellene izgatni és áskálódni. Különösen Szicíliaiban és Nápolyban járnak el a franciák küldöttei annak érdekében, hogy a császár ellen fordítsák őket, de ami még ennél is kedvezőtlenebb, hogy a francia király folyamatosan együttműködik a törökkel. Aki egyébként is sok kárt okoz, és szinte állandóan leköti a császár flottáját a Földközi-tengeren. Mindezt – mondja Károly – a különböző tudósítóiól kapott jelentésekből tudja. Úgy véli, hogy a gondok ilyen koncentrálódása mellett egyedül az ő személye jelent egyfajta biztosítékot, mert neki kötelessége a keresztény hit védelme. Fokozza ezen problémáit az is, hogy a német birodalomban is többféle nehézséggel áll szemben: egyrészt a török elfoglalta és lerombolta az ő és öccse családi birtokait (nyilván Horvátországra, Magyarországra és Ausztria egyes tartományaira gondolt), másrészt a birodalmon belüli problémái a protestánsokkal szintén sok nehézséget jelentett. Ezek együttesen késztetik arra, hogy odautazzon és személyesen cselekedjen. Annál is inkább, mert főnnáll a veszélye annak, hogy a török ismét támadni fog. Károly úgy véli, hogy az itáliai ügyek most nem igénylik az ő személyes jelenlétét, a németországiak viszont igen. Legfőbb érve tehát az, hogy a kereszténységet fenyegető veszély csakis az ő személye révén hárulhat el, ezért utazik oda. Természetesen igyekszik mihamarabb visszatérni a spanyolokhoz, hogy az ottani ügyeket is intézze.⁸

Károlynak erre a mentegetőzésre, illetve távollétének indoklására azért is szüksége volt, mert a spanyolok – azon túl, hogy egész nemzetüket érintő sérelemként élték meg, hogy uralkodójuk egy más országért, más területért hosszabb időre elhagyja őket, a törökök elleni harcban nem kis érdemeket szerezve az előző évszázadok során – gyanakvással figyelték a kelet-európai fronton történő török támadásra való hivatkozást. Annál is inkább, mert az 1520-as években Károly nem egy alkalommal különböző összegeket szavaztatott meg Spanyolországban a török elleni harchoz, amelyeket azután a spanyolok számára többé-kevésbé nyilvánvaló módon nem a török elleni hadjárat céljára fölhasználtak fel. De a spanyolok azzal is érveltek, hogy a spanyol területek nem tartoznak a német-római birodalomhoz, és igaz, hogy Károly egyúttal a császári tisztelet is betölti, de ők nem hajlandók a birodalom érdekei miatt újabb pénzáldozatokat hozni. Vagy ha a török elleni hadjáratra mégis szükséges a pénz, akkor azt az itáliai ügyekre, vagy a földközi-tengeri flotta fenntartására kell fordítani. Ferdinánd állandóan Károlynál tartózkodó követe Martin de Salinas gyakran tudósít a spanyol udvarban tapasztalható hangulatról. 1529 elején arról tájékoz-

⁸ Sandoval, P. de: *Historia... del Emperador Carlos V. I–III*. Madrid, 1955–1956. Idézett rész: II. 328–329. (a továbbiakban: Sandoval)

tatja Ferdinándot, hogy a spanyolok szinte viccet csinálnak a török Magyarország elleni támadásából. Úgy vélik, hogy az egész csak arra szolgál, hogy a császár ismét pénzt csikarjon ki belőlük.⁹

Hogy megértsük Károly lehetőségeit és tetteit az 1532-es évben, föltétlen szükséges röviden megvizsgálni, milyen pénzügyi föltételei voltak egy ilyen, Károly által vezetett hadjáratnak. A különböző spanyolországi bevételek egy része egyáltalán nem jöhetett szóba a török ellen, mert ezek olyan jellegű bevételek voltak, amelyeknek elköltését a helyi feladatokra szánták. Károlynak Spanyolországból származó legfontosabb bevétele az ún. *servicio* volt, amelyet viszont a *cortes*nek, azaz az országgyűlésnek kellett megszavaznia. Ennek mértéke attól függött, hogy a rendek mekkora összeget szavaztak meg. Tekintettel arra, hogy a már említett Comuneros fölkelés 1521–22-ben alapvetően a spanyol városok polgárságát mozgatta meg, és az ezt követő megtorlás is elsősorban a városok jogainak megnyirbálására irányult, Károly óvakodott attól, hogy ezt a *serviciot* igénybe vegye öccse megsegítésére, a német birodalom területén a török elleni hadjáratához. Annál is inkább, mert ehhez össze kellett hívni a *cortest*, amelyen az uralkodóval szembeni elégedetlenségek is hangot kaphattak volna. Ezért a király 1528-tól kezdve tudatosan nem hívta össze az országgyűlést. Így történt ez 1529-es elutazása után is, egészen 1532-ig, amikor már nem lehetett tovább halogatni a kérdést. Akkor Károly helyett felesége volt kénytelen összehívni. De Izabella is csak egészen mérsékelt összegű adó megszavazását kérte, éppen azért, hogy férje távollétében ne keltsen fölháborodást. Ebből a forrásból tehát Károly nem számíthatott támogatásra hadjáratához.¹⁰

A spanyol királyoknak még a Granada elleni háború idejében kialakult legjelentősebb bevételi forrása az ún. *crusada* volt, amelyet 1484-ben IV. Sixtus pápa bocsátott a Katolikus Királyok rendelkezésére. Ez gyakorlatilag a hitetlenek elleni harc céljára szedett egyházi hozzájárulás volt. Eredetileg három évenként, később más időközönként szedték, és tulajdonképpen a királyi bevételeket növelték vele, mégpedig igen jelentős mértékben. Fontos megjegyezni, hogy soha nem vált rendes évi királyi bevétellé, mindig pápai hozzájáruláshoz volt kötve. Károly gyakran élt ezzel a lehetőséggel, és mint császár kérte az összeg beszedéséhez szükséges pápai bullát az éppen hatalmon lévő pápától. 1532-ben azonban az elmondott okok miatt ennek a beszedéséről sem lehetett szó.¹¹ Szóba jöhetett volna még az ún. *Turkenhilfe*, azaz a német birodalom által a török elleni hadjáratra megszavazott összeg. Erre az 1529-es, csaknem Bécs elfoglalásával járó török hadjárat után számítani is lehetett volna, különösen 1531-ben, amikor ha átmenetileg is, de a császár megegyezett a protestáns fejedelmekkel. Azonban a *Turkenhilfe* mindig a rendek által meghatározott feltételekkel járt, azaz a fölfogadható seregek létszámát, illetve azok adott hónapra történő ellátását biztosító konkrét összeg megszavazását jelentette, beleértve azt is, hogy a rendek szigorúan előírták, hogy azt milyen célra lehet igénybe venni. Ez azt jelenti, hogy az 1532-ben fölfogadott birodalmi seregek ellátására szolgáló összegnek az időtartamon túl az a föltétele is megvolt, hogy csak Bécs védelmére irányulhat, azaz egy támadó, területileg Bécsen túllépő, Magyarországra vezetett hadjáratra nem.

V. Károly kapcsán gyakran és joggal szokták emlegetni a nagy német bankházakkal való kapcsolatát és az onnan fölvelt nagy kölcsön összegeket. Azt láttuk, hogy 1532-ben, Károly a kasztíliai rendes királyi pénzügyi bevételeit nem vette igénybe a török elleni hadjáratra. A külföldi kölcsönök esetében 1532-ben két ilyen kölcsönrel találkozunk. Az egyiket, 100 000 aranyat, a Grimaldo háztól vette föl 1532. április 12-én. Három hónapi tárgyalás után került sor ennek aláírására, amelynek részeként a bankár a 100 000 arany első

⁹ Martin de Salinas levele 1529 áprilisában. Idézi Carande, R.: Carlos V. y sus banqueros. I–III. Madrid, 1965.; 1949.; 1967. Az idézett rész II. 437. (a továbbiakban: Carande)

¹⁰ Vonatkozó adatainkat Carande III. 116–118.

¹¹ Carande II. 435–437.

részletét 1532. május végén fizette ki, június végén a másik felét Milánóban, illetve Genovában. Ennek fejében váltót kapott arra vonatkozóan, hogy Kasztíliaiban egy éven belül, de legkésőbb 1533. májusáig visszakapja ezt az összeget. Ha megfigyeljük, Károly ezt a 100 000 aranyat a földközi-tengeri flotta finanszírozására fordította. A másik kölcsönt 1532. április 22-én vette fel a Welserektől Regensburgban. Szintén 100 000 aranyról van szó. Károly a feleségéhez küldött 1532. április 22-i levelében leírja, hogy azt elsősorban a saját udvartartása és személyi költségeinek fedezésére kívánja fordítani. A Welser ház azt vállalta, hogy a kölcsönt három részletben fizeti ki. Közvetlenül az aláírás után 25 000 aranyat, majd további két részletben pedig oly módon, mihelyt a Welser bankház kasztíliai házaitól megkapta az értesítést, hogy a kifizetendő összegnek megfelelő váltót átadták az illetékeseknek. Meg kell jegyeznünk, hogy ezek a kölcsönök, amelyeknek tehát a visszafizetése szintén a spanyol bevételeket terhelte, teljes egészében kimerítették a kasztíliai kincstárát, különösen az utóbbi, a Welserektől fölvett kölcsön, mert ennek igen szigorú kamat föltételei voltak. Azonban az így fölvett 100 000 arany sem volt elegendő a Mediterrán flotta ellátására, és Károlyt már nem sokkal később Andrea Doria, a flotta parancsnoka újabb összegek átutalását sürgető kérelmekkel bombázta.¹²

Mindezek alapján láthatjuk, hogy az 1529. nyarán a birodalomba utazó Károly, hatalmas kíséretével, állandó utazgatásaival önmagába véve is hatalmas összegeket költött, és ezek fedezése, a pénz előteremtése nem kis feladatot jelentett. Ennek ellátása, biztosítása alapvetően a spanyol birodalmi bevételekből történt. Mindezekkel együtt megállapíthatjuk, hogy 1532 elején Károly – amikor a különböző információk alapján már láthatta és elmondhatta, hogy ebben az évben is számítani lehet a török nagyszabású szárazföldi hadjáratára – nem rendelkezett olyan, a birodalma különböző területeiről rendelkező bevétellel, amellyel egy ilyen nagyszabású hadjáratra vállalkozhatott volna. A kérdés tehát az, hogy az 1532. augusztus-szeptember folyamán Bécs körül összevont több mint 100 000-es birodalmi sereg költségeinek fedezését miből tudta Károly megoldani. Úgy gondoljuk, hogy ez a kulcskérdés a magyar szakirodalomban mindeddig még semmiféle konkrét választ nem kapott. Ennek megválaszolása szintén a spanyol pénzügyi viszonyokban rejlik, illetve Károly korábbi hadjárataiban.

1525-ben a páviai csatában Károly seregei hatalmas győzelmet arattak a francia király fölött, és mint ismert, maga I. Ferenc is fogságba esett. Nem sokkal később Károly szabadon engedte a francia uralkodót, aki maga helyett két fiát adta túsul. Az ezt követő időszak újabb háborúi és tárgyalásai végül az 1529-es béke megkötéséhez vezettek (1529. augusztus 3. Cambray béke), amelyben Ferenc vállalta, hogy két fia kiszabadulása fejében két millió arany váltságdíjat fizet Károlynak, azzal a megkötéssel, hogy ebből a császár fizesse ki VIII. Henrikkel szembenálló tartozását. A korabeli Európa talán leggazdagabb országának, Franciaországnak minden erőfeszítésére szüksége volt, hogy ezt a két millió aranyat valóban össze lehessen gyűjteni, és Károlynak ténylegesen átadják. Az előbb említett tartozást és egyéb járulékos költségeket levonva, végül is 1530. január 21-én Károly megbízottjai Bolognában 1 millió 200 aranyat vettek át, amelyet Károly azonnal Spanyolországba, Medina del Campo-i várába küldött és ott helyeztetett el. Bár az idők folyamán számos pénzügyi nehézsége és temérdek kiadása volt, ehhez az összeghez egyáltalán nem nyúlt. Elmondhatjuk, hogy Károly tudatosan tartalékolta ezt az összeget egy olyan esetre, amikor neki a spanyol bevételektől független, egyéb támogatásra lesz szüksége. Ez 1532-ben következett be. E nélkül az összeg nélkül V. Károly nem hajthatta volna végre az 1532-es hadjárat nagyszabású csapatösszevonását és török elleni koncentrációját. A fentebb említett módon a birodalom egyéb részeiből származó összegekre nem számíthatott, illetve azokhoz olyan országgyűlési határozatok, rendi föltételek stb. voltak szükségesek, amelyeket Károly vagy nem akart igénybe venni, vagy amelyek a fölhasználhatóságot korlátozták. Ezt

¹² Carande III. 112., 115.

a váltságdíjként kapott összeget azonban Károly szabadon, saját akaratából használhatta föl. Ráadásul elmondhatta, hogy ezt a pénzt az ellenség felett aratott győzelmével ő maga szerezte, tehát ezt nyugodtan fordíthatja a török elleni hadjáratra. Ezt egyébként Károly 1532-ben Regensburgban július 11-én tett nyilatkozatában hangoztatta is. Így a sors íróniája az, hogy annak a francia királynak a pénzén indult a török ellen a hadjárat, aki maga személyesen tagadta meg a szultán elleni harcot, sőt szövetkezett a törökkel.

Károly, miközben 1532 elejétől mind a birodalmi gyűléstől, mind a pápától, mind pedig az egyéb európai fejedelmektől állandóan a török elleni hadjáratához szükséges pénz és segítség megadását sürgeti, az 1532. április 6-án feleségének írt levélben azt kéri, hogy a váltságdíjból 500 000 aranyat titokban küldjön át Barcelonába. A királyné 1532. május 13-án arról tájékoztatja férjét, hogy eleget tett kívánságának, a pénzt el is küldte. Ugyanakkor ezen levelében azt írja Izabella, hogy ebből az összegből kénytelen 70 000 aranyat visszatartani különböző otthoni költségeire. A császár azonnal válaszol, és rendkívüli fülháborodással követeli, hogy az igénybe vett 70 000 aranyat is küldjék utána. Károly június 11-én, illetve július 11-én feleségéhez intézett leveleiben már azt jelzi, hogy a fenti összeget megkapta. A pénzről tudjuk, hogy Barcelonából Genovába Doria admirális hajói vitték át, és onnan szállították a megfelelő helyre Károly szükségleteire.¹³ A következő információnk az összeg másik feléről a királyné 1532. szeptember 4-én Segoviában kelt levele, amelyben azt írja férjének, hogy az újabb 500 000 aranyat nem Doria gályáival küldte, mert attól tartott, hogy azok magukra vonják a törökök figyelmét, és így esetleg a pénz az ellenség kezére kerülhet, hanem Alvaro de Bazan gályáival, aki a kor ismert hajós egyénisége volt. Ez a szállítmány ismereteink szerint szeptember 22-én indult Cartagenából Itáliába, de nem tudjuk pontosan, mikor érkezett Genovába. Természetesen bizonyos, kisebb összegek ezen kívül is érkeztek Károly részére, elsősorban Németalföldről, Nápolyból, Rómából, de ezek nagyságrendjükben meg sem közelítették a fent vázolt összeget.¹⁴

Az elmondottakat figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy pénzügyi tekintetben az V. Károly által örökölt hatalmas birodalom, illetve a császár hadjáratai együttesen eredményezték azt, egyedi és meg nem ismételhető módon, hogy egy olyan pénzösszeg állt rendelkezésére, amely biztosította az 1532-es hadjárat pénzügyi feltételeit.

Föltétlenül meg kell vizsgálni, hogy a törökellenes hadjárat ügyében Károly milyen megnyilatkozásait ismerjük. Itt, e tekintetben nem elsősorban azokra a különböző személyekhez és politikai tényezőkhöz írt levelekre gondolunk, amelyekben az aktuál politikától vezérelve egy-két mondat, esetleg egy-egy bekezdés erejéig tér ki a háborúra, hanem azokra a meghatározó esetekre, amelyekben az 1532-es török elleni háború kérdéséről Károly kifejtette véleményét. Ez ügyben az első és egyik legfontosabb forrás 1532. április 6-án Regensburgból feleségéhez írt levele. Ebben nyilván nem egyszerűen csak felesége, hanem a spanyol rendek számára is ismételten megindokolja annak szükségességét, amiért neki itt, a birodalomban kell tartózkodnia, és ebben a háborúban részt vennie. Károly azt írja, hírei szerint a nagy török hadjárat elindult. Annak részletei még nem ismertek, az sem, hogy a szultán vezeti-e személyesen vagy sem. Hozzáteszi még, hogy amennyiben a szultán vezeti ezt a sereget, akkor éppen a szultán személye miatt ez a sereg minden eddiginél nagyobb és erősebb lesz. Ebben az esetben neki, mint a kereszténység vezetőjének, a császárnak, Istentől rárótt kötelessége, hogy személyesen szálljon szembe a török szultánnal. Ehhez mozgósítja országainak minden erejét. Bízik abban, hogy Isten őt segíti, és az övé, illetve seregeié lesz a győzelem. Ugyanakkor megjegyzi, ha a szultán nem személyesen vezeti ezt a sereget, akkor ő sem fog személyesen harcba bocsátkozni, hanem azonnal visszatér Spa-

¹³ Vonatkozó adatainkat Carande III. 116–118.

¹⁴ Vonatkozó adatainkat Carande III. 116–118.

nyolországba.¹⁵ Károly ezen témáját néhány hét múlva még folytatja az 1532. április 22-én, szintén Regensburgból feleségéhez írt levelében, melyben ismételten arra tér ki, hogy az ő személyes részvétele a török szultán által vezetett hadjáratban már csak azért is fontos, mert mind az erkölcsi, mind az Isten által kirótt kötelesség, amely a kereszténység vezetőjeként tisztelt császárt, tehát őt magát illeti, arra készíti, hogy erre föltétlenül vállalkozzon, és ezen hadjárat élén tegyen eleget uralkodói kötelességének.¹⁶

Meg kell jegyeznünk, és ezt a szakirodalom is kellőképpen hangsúlyozta, hogy a korabeli embereknek egyáltalán nem volt könnyű dolguk, hisz a mindennapi hírszerzés korántsem rendelkezett olyan megbízható forrásokkal, mint amelyet ma a hasonló esetekben elvárunk. Rengeteg, különböző helyről származó információ érkezett, amelyek nagyon sokszor egymásnak teljesen ellentmondóak voltak. Jelen esetben mind a török jöveteléről, mind a hadsereg nagyságáról, mind a szultán személyéről egyaránt érkeztek a támadást megerősítő, ugyanakkor azt tagadó hírek. Ily módon Károlynak komoly erőfeszítésébe került, hogy a kapott információk segítségével próbáljon a saját döntései meghozatalához szükséges, elfogadható álláspontot kialakítani. Ráadásul tudjuk, hogy nemcsak a török, hanem a vele szövetséges, illetve a Károlyt a hadjárat érdekében megnyerni akaró különböző tényezők maguk is igyekeztek tudatosan téves, vagy a döntést befolyásoló, nem minden tekintetben a valóságnak megfelelő információkkal szolgálni. Erre a manipulációra hívja föl a figyelmet a szakirodalom több szakértője is. Munkánk során elsősorban Aulinger tanulmányára gondolunk.¹⁷ A jelzett szerző például rámutat, hogy 1532 tavaszától Ferdinánd és tanácsosai igyekeztek a rendelkezésükre álló információkat úgy csoportosítani és a császárhoz eljuttatni, hogy azok a török fenyegetést minél nagyobbak és fenyegetőbbnek mutassák.¹⁸

Ugyanakkor a különböző érdekek összecsapását jelzi a velencei követ francia királyi udvartól hazaküldött jelentése, amely 1532. április 24-én kelt. E szerint egyre fenyegetőbb hírek érkeznek a török készülődéséről. Ez szerinte igen jó alkalom a császárnak arra, hogy mindenhol pénzt kérjen. Megjegyzi, hogy a török nem is tehetne nagyobb szívességet a császárnak, minthogy Magyarország felől fenyegetve a németeket az igazvállásra és a császár iránti engedelmességre kényszeríti.¹⁹ Hasonlóképpen egy három nappal később, 1532. április 27-én kelt levélben ugyanez ismét elhangzik, tudniillik hogy a török Magyarországot és a Német Birodalmat fenyegetve támadásával nem is tehetne nagyobb szívességet a császárnak. Amiben természetesen a velenceiek V. Károly iránti érzelmei is kifejeződnek.²⁰

¹⁵ Archivo General de Simancas. Estado Alemania. (a továbbiakban: A. G. S. E. A.) Az idézett rész leg. 636. f. 133. A levelet közli Jover, J. M.: *Carlos V. y los españoles*. Madrid, 1963. (a továbbiakban: Jover 1963.) 118–119. Az itt idézett spanyol források részben említésre kerültek 1980-ban a Történelmi Szemlében megjelent tanulmányomban is. Ott azonban az Óváry Lipót által gyűjtött másolat anyagára hivatkoztam. Azóta sikerült az eredeti példányokat Simancasban áttekinteni és lemásolni, így már ez alapján történik a hivatkozás. Emellett azonban megadom az Óváry-féle hivatkozást is. Óváry L.: *Az MTA Történelmi Bizottságának oklevél másolatai*. Budapest, 1890–1901. (a továbbiakban: Óváry) I–III. A megadott hivatkozás az Óváry-féle közlés iratszámozását jelenti, nem oldalszámot.

¹⁶ A. G. S. E. A. leg. f. 138. A levelet idézi Jover, J. M.: *Sobre la política exterior de España en tiempo de Carlos V*. In.: *Carlos V. Homenaje de la Universidad de Granada*. Granada 1958. 168–169.

¹⁷ Munkánk során elsősorban Aulinger tanulmányát használtuk: Aulinger, Rosemarie: *Kunschaftberichte über den Aufmarsch den Türken am Balkan 1532. Meldungen an den Reichstag*, in.: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv*, 34/1981. (a továbbiakban: Aulinger) 147–173.

¹⁸ Aulinger 158.

¹⁹ Charrière, E.: *Négociations de la France dans le Levant. (1515–1589) I–IV*. Paris, 1848–1860. (a továbbiakban: Charrière) I. 199.

²⁰ Charrière 200.

Ha azt vizsgáljuk, hogy Károly milyen módon gondolkodott a történelem által rárótt feladról, ezt leginkább a néhány nappal később, 1532. május 2-án a cseh rendekhez küldött leveléből láthatjuk. Ebben arra kéri őket, hogy segítsék a török elleni hadjáratot, mert az ő segítségük is meghatározó a birodalom, illetve a császár által fölállított seregben. Károly azzal érvelt a rendeknek, hogy tartsák szem előtt ősik korábbi dicsőségét, amellyel azok a jó ügyet szolgálták, és azt várja a csehektől, hogy ők most ősik korábbi erényeit és jótetteit fölül fogják múlni, és ezért egyrészt Isten jutalmát helyezi nekik kilátásba, másrészt az egész egyetemes kereszténység háláját és dicsőségét. Ugyanakkor azt is ígéri, hogy ő, a császár, szintén nem lesz hálátlan irántuk, és minden jövőbeni kérésüket illetően rendelkezésükre áll. Mindezeket figyelembe véve kéri segítségüket.²¹

Ennél a levélnél azonban sokkal többet elárul számunkra az ugyanezen napon kelt, jóval őszintébb és részletesebb utasítása, amelyet a csehekhez küldött két követének, Francisco Bovadillának és Pedro Gonsales de Mendozának adott. Az igen hosszú, és mint minden ilyen követi utasítás alapvetően bizalmas, nem a nyilvánosságnak szánt levél éppen a részletességénél fogva jelentős számunkra. Ebben Károly azt vázolja követeinek, hogy ő mint magánember és mint császár egyaránt minden erejével azon fáradozik, hogy az egyetemes kereszténység érdekeit megvédje, ezért kész minden áldozatot meghozni. Ugyanakkor neki mint császárnak kifejezetten feladata is, hogy megvédje a kereszténységet minden ellenséges támadástól. Hivatkozik arra, hogy mint császár tartozik a magyaroknak ennyivel, akik eddig bátran harcoltak a török ellen, és mint a kereszténység védőbástyája egész országukat, vérüket, életüket föláldozva küzdöttek, és most végső veszedelemben forognak. Ugyanígy hivatkozik arra is, hogy ő mint német fejedelem, német apától született személy, köteles a birodalmat fenyegető támadással szembeszállni. Ugyanakkor testvére, Ferdinánd, aki római király és országai révén szintén érintett ebben a támadásban, számít testvére, a császár segítségére. Ő pedig mint jó testvér, nem hajlandó ebben az ügyben közömbös maradni. Azért egyezett meg a regensburgi birodalmi gyűlésen a német rendekkel és fejedelmekkel a vallási kérdésben, hogy az ellentétet félretéve semmi ne álljon közük a török elleni támadás ügyében. Ugyanakkor arra utasítja követeit, ecseteljék, hogy ő, a császár mennyire tisztában van a csehek múltbeli dicsőségével, hűségével és erre jelenleg is számít. A régi dicsőség ismeretében kéri a rendektől most a segítséget. Elmondja, hogy ő a birodalomból, illetve a saját spanyolországi, itáliai területeiről milyen erőfeszítéseket tett, milyen sereg fölállítását rendelte el. Vázolja azt is, hogy testvére, Ferdinánd hasonlóképpen állít föl különböző csapatokat a saját területeiről, és így egyesítve az erőket készen állnak arra, hogy a török ellen harcoljanak. Ugyanakkor utasítja követeit, figyelmeztessék arra a rendeket, hogy ezzel a seregállítással és a háborúban való részvétellel tulajdonképpen saját otthonukat, saját országukat és gyermekeiket védik. Nehogy azt gondolják, hogy a török, amely az elmúlt időszakban egyfolytában növelte birodalmát és egyre messzebb tolta határait, be fogja érni Magyarország elfoglalásával, és ha ez sikerrel jár, akkor nem fog továbbnyomulni, veszélyeztetve a cseheket, illetve a Német Birodalmat. Végül utasítja követeit arra is, hogy mondják el a cseheknek, sokkal hasznosabb számukra, ha a törököket Magyarország megtámadása kapcsán sikerül visszaverni, nem pedig akkor, amikor már Csehországot közvetlenül fenyegetik. Felszólítja követeit, hogy mondják el, a birodalomból mintegy 60 000 főnyi sereg állt össze, ő a maga részéről 30 000 katonát fog kiállítani, és ehhez kéri, hogy a csehek szavazzák meg az általuk fölállítható seregek kiállítását. Ugyanakkor az utasítás végén igen hangsúlyosan figyelmeztet: vigyázzanak követei, nehogy érvelésükkel és a császár üzenetének tolmácsolásával véletlenül is túllépjk feladatukat. Hangoztatni kell, hogy nem a török kiűzésére, hanem kizárólag az ellenséges támadás visszaverésére, országaik védelmére kéri a cseh birodalmi rendek segítségét.²²

²¹ A. G. S. E. A. leg. 636. f. 237. A levelet idézi Óváry II. N. 224.

²² A. G. S. E. A. leg. 636. f. 238. A levelet idézi Óváry II. N. 224.

Azt, hogy Károly aggodalma nem volt alaptalan a spanyolok véleményét és az ő 1532-es birodalmi tartózkodását illetően, igazolja feleségének hozzá intézett, 1532. május 13-án kelt levele. Ebben azt írja, hogy az híreik szerint, amelyek Spanyolországba eljutottak – különösen a Rómából és egyéb helyről származó hírek szerint –, egyáltalán nem is biztos, hogy a török támadni fog ebben az évben. Ha mégis, akkor lehet, hogy nem a szultán fogja vezetni. Mindezek alapján ő úgy látja és attól tart, hogy a spanyol rendek nehézségeket fognak támasztani Károly távollétét illetően, illetve a közeljövőben összehívandó parlamentben egyáltalán nem biztos, hogy megszavazzák azokat az intézkedéseket, amelyeket Károly a különböző adók és egyebek megszavazása érdekében kért. Azt ecseteli, hogy neki mint Károly megbízottjának minden biztonnyal sok erőfeszítésébe kerül és hosszú győzködésére lesz szükség, hogy ez bekövetkezzen. Ugyanakkor megjegyzi, hogyha mégis bekövetkezik a török támadás a birodalom és Bécs ellen, a spanyolok vélekedése akkor is az, hogy mind Aragóniától, mind Kasztíliától Bécs túlságosan messze van, és úgy érzik, nekik ehhez semmi közük. Így azt várják Károlytól, hogy a már évek óta követelt földközi-tengeri hadjáratot indítsa meg minél hamarabb, és ha a török ellen akar harcolni, akkor induljon az egész Ibériai-félszigetet minduntalan támadásokkal fenyegető észak-afrikai kalózkodók, kiváltképp azok központja, Algír ellen.²³

Az 1532. május második felében több, különböző helyről származó hír többé-kevésbé megbízható módon bebizonyította mindenki számára, hogy a török sereg valóban megindult a szultánnal az élen és a támadásra ily módon számítani lehet. A véglegessé vált támadás hírére erősíti meg és Károly álláspontját tárja elé a császár 1532. június 11-én kelt hosszú, részletes levele, amelyben feleségét tudósítja a birodalomban történekről. Ebben beszámol a törökről kapott hírekről, amelyek részben kémeiktől, részben a velenceiektől származnak. Ezek megerősítik, hogy a sereg, élén a szultánnal megindult, ugyanakkor a török kalózhajóival szintén támadást indít Nápoly és Szicília ellen. A szultánról annyit tud, hogy áprilisban megindult és Drinápoly felé vette útját. Ott fogadta Ferdinánd király követét. Számára ezek a legfrissebb jelentések (június 11-én). Azóta nem tudja, hogy merre járhat a szultáni sereg. Részletezi, hogy ő maga gyors intézkedéseket tett a védekezés érdekében. A flotta Genovában készen áll, hogy kifusson a török elleni hadjáratra. A német birodalmi gyűlésen sikerült megszavaztatni a 29 000 gyalogost és 5 000 lovast, amibe nincs benne a városok és a fejedelmek által adandó egyéb csapatok száma. Elmondja, hogy ő maga 30 000 gyalogost és 20 000 lovast állít ki, és ehhez jönnek még az Itáliában lévő spanyol gyalogosok, illetve bizonyos itáliai csapatai. A birodalmi gyűlésen öccse, Ferdinánd 30 000 cseh katonát ígért. Úgy tűnik, igazán jó sereg jött össze, és mód lesz arra, hogy a töröknek sikeresen ellenálljanak. Ugyanakkor sajnálatát fejezi ki, hogy emiatt már most világos, nem térhet azonnal vissza Spanyolországba, amit rendkívül sajnál. De kéri feleségét, ezt értesse meg, és kéri, hogy értesse meg a spanyol rendekkel, az egész kereszténységet fenyegető veszély miatt ő most nem mozdulhat innen, hisz mindenki tőle várja, hogy teljesítse az Isten által rá rótt kötelességét. De amint befejezi ezt a hadjáratot, azonnal indul vissza Spanyolországba. Kitér a Spanyolországból kért pénz (az 500 000 arany) kérdésére, amelyet Andrea Doria gályáival kíván elhozni. Hangsúlyozza, milyen fontos számára ez a pénz, és kéri, felesége mindent tegyen meg azért, hogy ő ezt maradéktalanul megkapja. Külön kéri, hogy azt a 70 000 aranyat, amit ebből az 500 000-ból felesége elvett, föltétlenül pótolják, és mihamarabb biztosítsák annak megérkezését. Annál is inkább szüksége van minden aranyra, mert a hadsereg és a flotta költségeire sok pénz szükséges, e nélkül nem tudja országait megőrizni. Kéri feleségét, hogy az egyházi és kolostori javakra az ilyenkor szokásos adókat, terheket róják ki, továbbá, hogy egész Spanyolországban imádkozzanak vállalkozása sikeréért. Tájékoztatja feleségét, hogy a portugál király érdeklődött tőle, miben segíthetne a török ellen. Ugyanakkor a francia és az angol király nem volt haj-

²³ Jover 1963. 120.

landó segíteni. A pápa ugyan kért segítséget, de szerinte – mondja Károly – úgy sem fog tenni semmit sem. Befejezésül a levél végén mérgelődik, hogy a Grimaldi-háztól fölvenni szándékozott 100 000 arany kölcsön is késedelemben van, és emiatt komoly pénzügyi problémái támadtak.²⁴

Figyelemre méltó, hogy a kor politikusai, közéleti emberei mennyire tisztában voltak az itt folyó háború előkészületeinek jelentőségével. Az is ismert volt – és ebből illusztrációként bemutatunk egy véleményt –, hogy a különböző országok különböző fegyvernemű katonáit a hadviselés szempontjából milyen módon értékelték a kortársak. 1532. június 8-án, tehát a fentebb idézett, Károly által írt levéllel gyakorlatilag egy időben intézte Antonio de Leyva herceg Mantovából Károlyhoz azt a levelet, amelyben tájékoztatja a császárt a hadi előkészületekről. Leyva Károly hadvezéreinek egyik legjobbika, legkiválóbbika volt, olyan személy, aki egész életét a hadszíntéren töltötte. Levelében arról ír, hogy ami a török elleni fölkészülést illeti, úgy látja, hogy Károlyért minden lényeges intézkedést megtett. A németekről megjegyzi, hogy jó katonák, de kiemeli, hogy csak abban az esetben, ha jól megfizetik őket, és akkor biztos, hogy mindent elkövetnek a győzelemért. Hozzáteszi viszont, hogy legjobbak a spanyolok, és azt is fontosnak tartja, hogy ott legyenek a seregben az itáliai muskétások. Szám szerint felsorolja, hogy melyik népből, melyik fegyvernemből mennyi katona van, illetve hogy mennyi szükséges ehhez a vállalkozáshoz. Megjegyzi, a német muskétás nem sokat ér, a spanyol és az itáliai pikások szintén keveset érnek, mert a német tud igazán a pikával bánni, az itáliai és a spanyol pedig a muskétával. Hasonlóképpen gondoskodni kell a komoly erőt képviselő itáliai könnyűlovasságról. Beszél a tüzéség, elsősorban az ágyúk fontosságáról, de kiemeli, hogy nagyon sok árkászra van szükség, akik a megfelelő táborépítést fogják végezni. Bécs védelme kapcsán fontosnak tartja megjegyezni, hogy ez azért is szükséges, mert megvédése önmagában is fontos, ugyanakkor Bécs ostroma a török sereg jó részét le fogják kötni, továbbá a város ostromában a török csapatainak javarésztét el fogja veszíteni. Hozzáteszi azt is, hogy a törökkel most kell Bécs ostroma kapcsán összezsapni, amikor ilyen nagy és kiváló sereg jött össze – és ezzel a korábbi, 1526-os, illetve az 1529-es támadásra utal –, nem pedig akkor, amikor a török támadás fölkészületlenül éri őket. Úgy véli, hogy a Károly által most összeállított sereg a hasznos fölkészülés következtében igazán jól sikerült, és a császár gyalogosai jelentős fölényben vannak a törökkel szemben. Azután még számos olyan kérdésről szól, amelyet jelenleg nem kívánunk részletezni.²⁵

Külön figyelemre méltó számunkra a feleségének írt levéllel egy időben kelt utasítása a császárnak. A két dokumentum a Magyarországra küldött Pedro de Zapatának és Wolfgang Prantnernek szól, akiket Magyarországra, Pozsonyba küldött egyrészt azért, hogy magyar könnyűlovásokat gyűjtsenek, másrészt, hogy a Ferdinánd pártján lévő magyar főurakat vegyék rá arra, hogy a császári sereget támogassák. Nagyon érdekes, hogy az embe-reinek adott utasításban kiemeli, a legfontosabb feladat számukra, hogy a török előrehaladásáról híreket szerezzenek, és ezt neki haladéktalanul megküldjék, mivel szilárd elhatározása, hogy a törökkel szembeszáll. Megbízta őket, hogy fogadjanak föl 8–10 000 magyar könnyűlovost. Érdekes a császár érvelése, amelyben azt írja, hogy tisztában van vele, hogy a magyarok a saját országuk védelme érdekében minden bizonnyal szívesen szállnak harcba. Megjegyzi, hogy erre a háborúra a magyaroknál egyetlen könnyű fegyverzetű lovas sem alkalmasabb, akik egyrészt a velük született bátorságnál fogva, másrészt, mivel a saját országukat, saját házaikat, templomaikat, saját üdvüket és szabadságukat kell védeniök, nyilván ők lesznek a leglelkesebbek ebben a harcban. Ezért minél többet gyűjtsenek össze és fogadjanak fel a seregben. A lovasok számáról, a zsoldról folytatott tárgyalásokról szintén mielőbbi részletes tájékoztatást vár. Ugyanakkor a Ferdinánd hűségén lévő magyar fő-

²⁴ A. G. S. E. A. leg. 636. f. 145–146. A levelet közli Jover 1963. 126–132.

²⁵ Leyva, E. Pacheco y de: Carlos V. y los Turcos en 1532. Madrid, 1909. 32–34.

urakhoz intézett levelében arra próbálja őket rávenni, hogy Bécs védelme érdekében minél nagyobb erőfeszítéseket tegyenek és támogassák a két harcoló testvér közös erőfeszítéseit. Arra utasítja megbízottait, hogy a magyar főurakat akár hízélgéssel, akár fenyegetéssel – aszerint, hogy melyiket tartják jobbnak – vegyék rá a háború előkészítésében való részvételre, illetve arra, hogy minél nagyobb számban és erővel vegyenek részt Bécs védelmében. Ugyanakkor Károly itt is hangoztatja, hogy Ausztria és ezen keresztül a Római Birodalom megvédéséről van szó. Érvei közül kiemeli, hogy saját családi erőfeszítései mellett igen sok külföldi is összefogott, olyanok, akik távol vannak ettől a fenyegető török veszedelemtől, de eljöttek a közös ügyért harcolni. Mindezt egyfajta példaként állítja a magyar főurak elé, biztatva őket a háborúba való bekapcsolódásra. Konkrét utasításokat ad arra nézve is, hogy minél több élelmiszert gyűjtsenek a sereg ellátására, ezeket vigyék védett helyre, és amit nem tudnak összegyűjteni vagy elvinni, azt pusztítsák el, nehogy az ellenség kezére kerüljön. Mindezt Johann Katzianer vezetése alatti seregbe bízta, aki Ferdinánd fontos és jelentős vezére.²⁶

Jellemző, hogy míg az eddig felsorolt és bemutatott dokumentumok mind azt jelzik, hogy a császár valóban rászánta magát a háborúra, de erőfeszítéseit csak Bécs védelme érdekében teszi, addig – éppen a már ismert és adott magyar belpolitikai körülmények miatt – Ferdinánd mindezt a magyarok felé úgy továbbítja, hogy bátyja, Károly azért gyűjti a hatalmas sereget, hogy Magyarországot a töröktől visszafoglalja. Jól illusztrálja ezt Ferdinánd 1532. június 19-én Pozsonyban kelt levele, amelyet a magyar rendekhez intéz, és amely a magyar szakirodalomból jól ismert. Ebben arról tájékoztatja a rendeket, ő, a császárral együtt azért vona össze csapatait, hogy szembeszálljanak az ellenséggel, és megszabadítsák az országot a török zsarnokságtól. A császár részvételéből is láthatják, hogy ők, a Habsburgok nem haboznak Magyarország fölszabadítása érdekében mindent elkövetni. Külön kiemeli: „Ezért jött a császár, a mi legkedvesebb testvérünk a távoli spanyol vidékről erre a messzi földre, hogy titeket és a többi keresztényt a már említett ellenséggel szemben megvédjen.”²⁷

Rendkívül gazdag az az információs anyag, amely ezekben a napokban, hetekben Károly kezébe érkezik a politikusoktól, államfőktől, illetve a császári apparátus legkülönbözőbb rangú katonái és egyéb hírszerző forrásaiból. Azonban mindezek közös jellemzője az, hogy sokszor teljesen ellentmondó híreket továbbítanak, és az adott híradás küldőjének társadalmi, politikai helyzete, valamint az ebből eredő tájékozottsága sok tekintetben meghatározza az értesüléseket. Ez nemcsak az értesültség minőségét és a jól informáltságot jelenti, hanem adott esetben azt is, hogy az említett beosztásból következően milyen politikai, netán más állampolitikai érdeket képvisel a jelentésében, legyen az a pápához közel álló vagy a korszakban legjobban tájékozott velencei hírforrás, esetleg a lengyel király környezetéhez, a protestáns német birodalmi rendekhez tartozó, vagy éppen Ferdinánd közelében működő személy. Jelen esetben igen figyelemreméltó például Károly megbízható hívének, Francisco Duartének négy jelentése, amelyek július elején keletkeztek. A négyből kettő a *Kőszeg ostromának emlékezete* című kötetben olvasható, és a képzett, jól informált személy adatain érzelhetők, hogy valóban első kézből szerzett hírekről van szó. Még ebben az esetben is meg kell jegyezni – az idézett kiadvánnyal ellentétben, amely ezt a 100–109. oldalon közli –, hogy az egyik jelentést július 9-én Genovában keltezettnek, a másikat július 12-én Regensburgban keltezettnek veszi, ami az adott távolság miatt egyszerűen képtelenség. Ennyi idő alatt ezt a távolságot az említett személy nem tudta megtenni. Az általunk átnézett négy eredeti jelentés Simancasban található, és a jelentésekben sem hely, sem dátum nem olvasható. A korabeli megjegyzés „1532. július eleje” jelölést tartalmaz. Ami a levelekből számunkra fontos, az elsősorban az, hogy a császár – a hozzá érkező kü-

²⁶ A. G. S. E. A. leg. 636. f. 235–236. Óváry 232.

²⁷ *Kőszeg ostromának emlékezete*. Szerkesztette: Bariska István. Budapest, 1982. (a továbbiakban: *Kőszeg emlékezete*) 22–23.

lönböző hírek sokszor ellentmondó jellege ellenére – teljes erővel összpontosítja seregét, és a birodalom minden részéből elrendelte az egyes csapatok összevonását és Ausztriába irányítását. Amint Duarte írja, mintegy 80 000 jó minőségű katonát Itáliából rendelt Ausztriába, és ehhez további könnyű lovasok toborzását is elrendelte, akiknek kiadta, hogy kövessék az említett spanyol katonákat Ausztia területére.²⁸ Az mindenesetre elgondolkoztató, hogy miközben a török lassan áthaladt Magyarországon, a császári seregek 1532. július elején még a toborzás állapotában voltak, és Itália, illetve a német birodalom különböző részein gyülekeztek, hogy majd azután Ausztriába vonuljanak. Mindez azért is érdekes, mert Duarte jelentése elmondja, hogy a török egyenesen Bécs felé veszi útját, és minden támadástól, külső körülménytől mentesen naponta két, sőt néha három mérföld sebességgel halad előre. Azt, hogy a törököt semmi sem zavarja, Duarte meg is magyarázza, miszerint a magyar király (Szapolyai) – természetesen a török hűséges híve – kifejezetten segíti a török előre haladását.²⁹ Duarte jelentésében igen jó adatokat találunk arra vonatkozóan is, hogy az egész hadseregtoborzás Károly részére szinte kizárólag a pénzkérdés körül forog. Részletesen leírja, hogy a császárnak az egyes seregek toborzásához milyen összegekre van szüksége.³⁰ Duarte arra is kitér, hogy a tengeri hadjáratához milyen erőfeszítéseket tettek, és a császári flotta hogyan állt föl, ugyanakkor jelzi, hogy a különböző európai hatalmak segítségére nem minden esetben lehet számítani. Ismerteti, hogy miközben a kereszténység egyik fele Károly mellett áll, addig a másik fele – a velenceiek, a raguzaiak, a francia király és az angol király – inkább a török mellett. Ugyanakkor Duarte meg is magyarázza: „Nem szabad csodálkoznunk, hogy a velenceiek és a raguzaiak követe a török udvarban tartózkodik, hiszen emezeknek földjei, amazoknak egész országa a török föld határain belül fekszik. De Franciaország és Anglia alávaló királya – csakhogy a mi urunknak, a császárnak ártsanak – szövetkezik a törökkel.”³¹

Ugyanakkor Károly 1532. július 11-én ismét hosszú levelet intéz feleségéhez Regensburgból, amelyben beszámol a fejleményekről. Kitér arra, hogy ekkor már konkrét ismeretekkel rendelkezik a török eddigi útjáról. Ismerteti, hogy a szultán április 21-én indult Konstantinápolyból, és azóta töretlenül halad Bécs felé. Ugyanakkor a tengeren is támadni készül. Ő intézkedett ebben az ügyben. Tájékoztatja feleségét, hogy a birodalom különböző részeiből honnan hány katonát rendelt összevonni, ezeket részletesen leírja, és kitér arra is, hogy nemcsak Itáliából, a német birodalomból, Csehországból, hanem Flandriából és a birodalom egyéb részeiből is várja a különböző csapattesteket. Megjegyzi, 60 darab ágyút is hoznak, a hozzávaló munícióval együtt. Mindezek költségét ő fedezi. Ferdinándnak 100 ágyúja van, a kettőt összevéve már számíthatnak a török elleni hathatós föllépésre.³²

Károly ezen híradása a legapróbb részletekre menő tájékoztatással együtt arra szolgált, hogy felesége és feleségén keresztül az egész spanyol közvélemény láthassa azt a nem mindennapi igyekezetet, amelyet a császár úgymond a kereszténység érdekében kifejt. Károly ezzel, érezhető módon, mintegy igazolni kívánja magát a spanyolok előtt európai távollétét illetően. Mindez a spanyolok gyanakvását ismerte, végigvonul az 1532-es erőfeszítéseken, nevezetesen, hogy „fél szemét” állandóan az Ibériai-félsziget felé irányítva tartotta, hiszen politikai, katonai, pénzügyi szempontból számára az ottani nyugalom meghatározó volt.

A korabeli spanyol vélekedések valóban nem sugároznak a lelkesedéstől a hadjáratot illetően. Ezt mutatja az ugyanezen a napon, tehát 1532. július 11-én, nyilván a császár környezetéből származó, de név szerint nem ismert spanyol informátortól származó jelentés, amely Spanyolországba ment. Ebben az adott személy röviden beszámol arról, hogy

²⁸ Kőszeg emlékezete 109.

²⁹ A. G. S. E. A. leg. 636. f. 166.

³⁰ Kőszeg emlékezete 103., 106.

³¹ Kőszeg emlékezete 104.

³² A. G. S. E. A. leg. 636. f. 155., 150., 355., továbbá Jover 1963. 122.

a török elleni nagy hadjáratban, amelyet a szultán vezet, Károly személyesen száll táborba, és ha a császár áll a seregek élére, akkor a német birodalom valamennyi fejedelme is követni fogja. Az említett tényen túl azonban a beszámoló igen pesszimista. Azt írja, az európaiak megérdemlik a törököt mint Isten büntetését. Lesújtó véleménye van I. Ferenc francia és VIII. Henrik angol király hozzáállásáról, akik a török kapcsán inkább baráti viselkedést tanúsítanak. Úgy véli, egyedül csak Istenben lehet bízni, abban, hogy megszánya az embereket, és nem bünteti őket úgy, ahogy megérdemlik. Mivel spanyol személyről van szó, kizárhatjuk azt a lehetőséget, hogy Luther híve, de a véleménye gyakorlatilag a német protestánsok és különösen Luthernek elsősorban az 1520-as években kialakult vélekedését tükrözi, amely szerint a török valójában Isten büntetése a keresztyénségre.³³ Figyelemre méltó a Károlynak küldött jelentés is, amelyet két, korábban már említett vezére Pedro Zapata és Wolfgang Prantner írt július 16-án Pozsonyból. Ebben arról tájékoztatnak, hogy a magyarok igen elégedetlenek a császárral és meg vannak győződve arról, hogy minden elmulasztott óra nagy károkat okoz. Nincsen elég pénz a toborzásra, az eddig fölfogadott lovas csapatok esetében attól tartanak, ha nem kapják meg időben a zsoldot, az ellenséghez pártolnak. Beszámolnak arról a hírről, hogy a török szultánt még e héten Budára vagy Székesfehérvárra várják, és onnan tovább nyomul előre. Panaszkodnak a pozsonyiak, hogy nincs elég pénz a város megerősítésére, és ha a török közeledik, és addig nagyobb segítség nem érkezik, akkor az ottani emberek el fogják hagyni Pozsonyt. Említik, hogy a napokban ott járt de Leon, a császári sereg főparancsnoka, de már visszautazott Bécsbe. Ők mindeképpen kitartanak, s ott maradnak Pozsonyban az utolsó percig. Ugyanakkor tolmácsolják azt a véleményt is, hogy a török esetében attól kell tartani, Bécs felé vonulva esetleg elkerüli Pozsonyt, és így támad a császári város ellen. Megjegyzik, hogy a török ezt már egyszer (nyilván 1529-re gondolnak) megtette. Ez nemcsak az ő véleményük, hanem az ott lévő magyarok közül sokaké is.³⁴

Az újabb és újabb információk birtokában Károly ismét hűségesen tájékoztatja feleségét a történésekről, ezúttal július 22-én, Regensburgból. Ebben a hadjárat állásáról, a török sereg vonulásáról és a hadsereg összevonásáról számol be. A korábbi levelében jelezte, hogy információi szerint a szultán áprilisban indult Konstantinápolyból. Ebben a mostani levelében arról tudósít, hogy Szent János napján érkezett Belgrádba és ezekben a napokban, Szent Jakab napján várják Budára, ahonnan Bécs fele fogja venni az útját. A császár jelzi, hogy erősen készülnek Bécs védelmére.³⁵ Fontos adatokat jelent Károly Velencében lévő követének jelentése, amely augusztus 5-én kelt. Ebben beszámol az általa szerzett új hírekről, amelyekhez részben Rincon francia követnek a török táborból való visszaérkezése révén jutott. Eszerint a török sereg hatalmas és igen jól ellátott, rendkívül fegyelmezett. A szultán szándéka, hogy elpusztítja Ausztriát. Ezt oly módon képzei, hogy 40–50 000 embert Bécs ostromára küld, ő maga pedig személyesen a császár ellen vonul, hogy megütközzön vele.³⁶ Külön szól arról is, hogy Rincon július 26-án ért Velencébe a friss hírekkel és szám szerint részletezi a török sereg összetételét. Kitér arra, hogy milyen erős a tűzérség, hogy 8000 tevé cipeli a különböző málhaanyagot, de ezek arra is szolgálnak, hogy a csatában előre küldjék őket, és mivel a keresztyének lovai nem ismerik a tevét, meg fognak ijedni tőle. Szól a követ jelentése a török hangoztatott szándékáról is, mely szerint céljuk, hogy Ausztriában minél nagyobb pusztítást okozzanak, de még a tél előtt vissza akarnak térni Konstantinápolyba. A spanyol követ megjegyzi, hogy véleménye szerint Rincon maga javasolta a töröknek, hogy minél nagyobb erővel támadjon, és mindebben közrejátszik az

³³ Sanchez – Montes, J.: Franceses, protestantes, turcos. Los españoles ante la política internacional de Carlos V. Madrid, 1951. 92–93.

³⁴ A. G. S. E. A. leg. 635. f° 139–140. Óváry 240.

³⁵ A. G. S. E. A. leg. 636. f° 159.

³⁶ A. G. S. E. A. leg. 636. f° 176.

is, hogy I. Ferenc így kíván bosszút állni V. Károlyon a tőle kikényszerített több milliós (a követ 3 millió aranyról szól) váltságdíj miatt. A követ úgy véli, hogy a török támadásával szemben Károly akkora erőt kénytelen összevonni, amelyben a francia királytól kapott pénzt is elhasználja a hadjáratra.³⁷ A rendelkezésünkre álló forrásokból látjuk, a császárné mindent elkövet Spanyolországban, hogy férje politikáját pozitív módon állítsa be. Ismeretes az 1532. augusztus 5-én írt levele a toledói érsekhez, amelyben arról tájékoztatja, hogy férje, Károly császár a török hatalmas, Magyarország felől jövő támadása ellen készül, amely támadás az egész kereszténységet fenyegeti, s melynek célpontja Bécs. A császár teljes erővel készíti elő a védekezést. A császárné arra kéri a toledói érseket, minden erőfeszítést tegyen meg, hogy minél többet imádkozzanak a császár török elleni sikeréért.³⁸

1532. augusztus 9-én Károly ismét újabb levélben tájékoztatja feleségét, amelyből az derül ki, hogy Károlynak nincs újabb híre a török seregről – úgy tűnik, a szultán lassabban halad, mint gondolták. Úgy véli, ennek fő oka az, hogy az útjába eső folyókon nehezen tud átkelni. Nem is baj – írja –, mert így időt nyernek Bécs megerősítésére. Ugyanakkor kéri feleségét, tegyen meg mindent, hogy a kért 300 000 aranyat mihamarabb átszállítsák a tengeren. Ismételten kéri, hogy a korábban visszatartott 70 000 aranyat is szállítsák Barcelonába, ahonnan azt más összeggel együtt fogják hajón hozzá szállítani. Nagyon kéri, legyenek óvatosak és vigyázzanak, mert mind a török zsoldjában álló Barbarossa hajói, mind pedig a franciák hajói lesben állnak, és könnyen elfoghatják a pénzszállító hajót. Ugyanakkor jelzi feleségének, arról értesült, hogy otthon a spanyol területeken gondok vannak, továbbá hogy az ottani ügyek kíváncsossá tennék az ő mielőbbi hazatértét. De – írja – értsék meg, hogy az ügyek jelenlegi állapota és a török elleni hadjárat fontossága olyan, amely nem tudja nélkülözni az ő személyes jelenlétét.³⁹ Ezt a levelet néhány nap múlva, augusztus 13-án újabb levél követi, amelyben szintén a törökkel kapcsolatos híreket tolmácsolja.⁴⁰

Jellemző, hogy az egymást követő hírforrások, amelyekből Károly a török mozgásáról értesült, nem tudtak mit kezdeni azzal a ténnyel – amint ezt eddig a forrásokból is láthattuk –, hogy az addig rendületlenül és akadálytalanul vonuló török had mozgása lelassult. Már a császár levelében is olvashattunk valamiféle magyarázatot arra vonatkozóan, hogy miért nincs újabb hír a törökről. Ekkor még nem értesülhettek arról, hogy a török Kőszeg ostroma miatt lassult le, majd állt meg. Rendelkezésünkre áll az a titkos katonai jelentés, amely alapján Károly az 1532. augusztus 13-ki levelét írta a feleségének, és amelyben a törökről ír. Ebben az áll, hogy a török elhagyta a Duna vonalát és a Dráva, Mura mentén halad Bécs felé, elkerülve – amint azt korábban várták – Budát, illetve Székesfehérvárt. A tájékoztatás jelzi, hogy augusztus 5-én a török előfutárok föltűntek Bécsűjhely alatt, ami alig nyolc mérföldnyire van Bécstől. A magyarországi kapitányoktól érkezett újabb jelentés szerint augusztus 6-án a török Bécsűjhely-Duna közti térségben található, alig tizenegy mérföldre Bécstől. Katzianer, a magyarországi sereg főparancsnoka augusztus 9-én írt levelében arról tájékoztatott, hogy augusztus 8-án török csapatok tűntek föl Hainburg térségében, Bécstől mindössze két mérföldre és arra számít, hogy Bécs ostroma négy napon belül megkezdődik.⁴¹

Az említett forrás azért is érdekes, mert nemcsak az ilyen hadjáratok esetében szükség-szerű, egymásnak ellentmondó hírekről, illetve tudatos dezinformálásról van szó, amelyet az egyes hírek esetében figyelembe kell venni, hanem arról is, hogy az ideérkezett spanyol,

³⁷ A. G. S. E. A. leg. 636. f°. 176.

³⁸ Colección de documentos inéditos para la historia de España 1–112, Madrid, 1842–1895. 1. 149–150.

³⁹ A. G. S. E. A. leg. 636. f°. 169.

⁴⁰ A. G. S. E. A. leg. 636. 171–172.

⁴¹ A. G. S. E. A. leg. 636. f°. 173. A levélben az áll, hogy 1532. augusztus eleje, ténylegesen augusztus 10–12. között keletkezett.

német, itáliai katonák számukra ismeretlen területtel kerültek szembe. Magyarországon nemcsak a nyelv, a személynevek, hanem a helynevek is ismeretlenek voltak számukra. Nem is beszélve arról, hogy a különböző helyeknek az adott magyar, esetleg latin név mellett rendszerint német elnevezés is létezett, így ezek a nevek állandóan keverednek. Kiváltképpen igaz ez jelen esetben, ahol az előbb említett jelentés nyomán keletkezett Károly augusztus 13-án, szintén Regensburgban kelt levele, amelyet hűgához, Mária királynőhöz intézett. Ebben arról tájékoztatja Máriát, hogy nagyon lassan, vontatottan gyűlik össze a császári sereg. Ezen a héten várja Innsbruckba a spanyol seregeket, az itáliaiakat pedig csak a hónap, azaz augusztus végére, illetve a német gyalogosokat is augusztus 20-a körül. A törökről azt írja: nem sok híre van, de annyit tud, hogy augusztus 8-án két mérföldre voltak Bécsből. Azóta már biztosan megkezdte a város ostromát. A szultán hatalmas sereggel jön, nemrég vonult keresztül Granon. Itt kell hivatkoznunk a már említett nevek összekeverésére, hisz Gran Esztergom neve, holott a török a közelében sem járt Esztergomnak.⁴² Leon spanyol vezérnek a császárnéhez augusztus 17-én Regensburgból küldött jelentése megerősíti azon állításunkat, amelyben a hadjárat állásáról tudósít. Ebben leírja, hogy a török sereg körülzárt a Kőszeget. Ő a Gran elnevezést használja. (Gran tehát Esztergom német neve, Kőszeg pedig Gunt. Mivel az előző hetek anyagaiban Esztergomról esik szó, így a Kőszeg ostromáról szóló külföldi híradásokban is, a spanyol nyelvűekben is gyakran keveredik a Gunt a Grannal.) Leon jelzi továbbá, hogy az Itáliából jövő sereget csak szeptember elseje körül várják Bécs alá. Ugyanakkor elmondja, hogy Bécsét jól megerősítették, ember, fegyver és lőszer van bőségesen.⁴³

Ugyanakkor a korabeli hadseregen belüli állapotokat jelzi az a Regensburgban augusztus 23-án kelt röplap, amely a török elleni készülődésről számol be. Ebből megtudjuk, hogy vérhas járvány pusztít a keresztény seregben, s nagyon sok spanyol meghalt. Újabb spanyol hadak érkezését várják, akik Bajorországon át érkeznek, továbbá megjegyzi azt is, hogy bizony, rengeteg kárt okoztak az ottani területen a településekben és a lakosság számára is, ami azért van, mert igen rossz a zsoldellátásuk. Beszámol arról is, hogy a császár maga hallgatott ki egy magas rangú elfogott törököt, akitől arról érdeklődött, hogy valóban itt van-e a szultán személyesen, milyen erős a török, hány ágyúja van, és hogy valóban akarja-e Bécs ostromát, illetve hogy a szultán akar-e harcolni.⁴⁴

Károly 1532. augusztus 26-án írt újabb levelet feleségének, melyben először számol be részletesen Kőszegről. Ez alkalommal az írásban Guinez néven említi a várost, amely szerrinte Bécsből két mérföldre található.⁴⁵ Továbbá azt írja, hogy a vár védelmét a római király, azaz Ferdinánd hűséges szolgálja végzi, aki 400–500 hívével védi a várost.⁴⁶ Mindezek jelzik, hogy a Károly összes erőfeszítése és pénzügyi lehetőségei ellenére a lassan és vontatottan összegyűlő keresztény sereg – amelynek célja Bécs megvédése – valójában a török tervezett Bécs elleni ostrománál később érkezett volna meg, ha nem kerül sor Kőszeg ostromára, és Jurisics ellenállása révén a három hetes késedelemre. Ezt a korabeliek részben már akkor felismerték, és úgy tűnik, maga Jurisics is tisztában volt ezzel. Itt utalnunk kell augusztus 27-én kelt levelére, amelyet Ferdinándhoz intézett, s melyben azt írja, hogy azért vállalja a lehetetlent, hogy szembeszáll a törökkel, mert tudta, önmagában véve az ellenállásnak nem sok értelme volna ekkora erővel szemben, de így időt lehet nyerni, hogy

⁴² Charrière II. 212., továbbá Lanz, K. *Correspondenz des Kaisers Karl V. I–III.* Leipzig, 1844–1846. (a továbbiakban: Lanz) II. 3–4.

⁴³ A. G. S. E. A. II. 636. f. 175.

⁴⁴ Kőszeg emlékezete 115–119.

⁴⁵ Itt és a tanulmány egyéb helyein említett mérföld jelölések a kor számítása szerint kb. 8 km/ mérföld értékkel értendők. Az, hogy az adatok így sem pontosak, a korabeli emberek földrajzi ismereteinek hiányosságával magyarázható.

⁴⁶ A. G. S. E. A. leg. 636 f. 67. A levélre hivatkozik Carande is III. 102.

Ferdinánd és Károly seregeiket az odaérkező egyéb keresztény seregekkel egyesíthessék. Érdekes Jurisics megállapítása: nem hiszi, hogy a török Bécs ellen vonulna, mert nem akar az már többet, csak a határvidéket végigpusztítani. Szerinte a török így akarja a hírnevét biztosítani, de elkerüli a nagy összecsapást Károly seregével. Véleménye szerint a török egyébként is Kőszeg ostrománál annyi löport, golyót és embert veszített, hogy nem is kívánja ezt az összecsapást.⁴⁷

Jellemző, hogy Károly maga sem érti teljesen a kialakult helyzetet, és 1532. augusztus 31-én Frigyes pfalzi palotagrófnak, a birodalmi sereg fővezérének ír levelet Regensburgból, amelyben sürgeti, hogy tudósítsa őt mihamarabb a törökről, és arról, hogy mi újság van Bécsben és Pozsonyban, illetve a többi határterületen. Tájékoztatót kér az ellátásról, az élelemlről, a védelemmel kapcsolatos intézkedésekről, valamint a birodalmi csapatokról és saját seregeiről. Tudatja továbbá azt is, hogy a jövő héten indul Bécsbe, ezért mielőbb várja a részletes beszámolót.⁴⁸

Azt mindenesetre a Károlyhoz szeptember első napjaiban érkező jelentések is megerősítik, hogy a helyzet korántsem olyan rózsás, mint várható lenne. Prantner szeptember 4-én Pozsonyból küld beszámolót Károlynak, és ebben arról tudósítja, hogy a magyar főurakkal összefogva folyik a lovasok és egyéb katonák toborzása. Ugyanakkor további időre van szüksége, mert ilyen rövid idő alatt nem lehet ennyi katonát összeverbuválni. Tájékoztatta arról is, hogy pénzzel ellátott embereit toborozásra küldte Dalmáciába. Amint sikerrel járnak, tájékoztatja a császárt. Megemlíti továbbá, hogy a török Bécs ostromára készül, és ha azt beveszi, akkor majd visszatér, és végleg elfoglalja Kőszegét. Megjegyzi még, hogy az elfogott törököktől hallott híradás szerint Gritti serege még mindig Esztergomot ostromolja, de kevés az embere és a puskapora, úgyhogy egyelőre nem sikerült azt elfoglalnia.⁴⁹

Adrien von Croy – szintén Károly bizalmas embere – számol be Károlynak szeptember 6-án, Linzből küldött jelentésében, hogy rengeteg a panasz a lakosság részéről, ahol a spanyol és itáliai csapatok átvonultak. Ő maga személyesen is bejárta a területet és meggyőződött ezek igazságáról. Azt állítja, hogy igen sok kárt és szenvedést okoztak a Bécs alá vonuló seregek, és ez negatívan befolyásolja a lakosság vélekedését a hadjáratról.⁵⁰

1532. szeptember 8-án Prantner újabb levelet küld Károlyhoz Pozsonyból, amelyben arról tájékoztatja, hogy Bécsből kapott híreket a törökre vonatkozóan, amelyek szerint a szultán a nyílt csatát kerülve, Styria felé vonul, de az út folyamán igen nagy pusztításokat hajtott végre az adott területen a lakosság körében. Azt írja, hogy a magyarok minden reménye Károlyban van, mert tudják, hogy a saját erejükkel az országot a gonosz török kezéből semmilyen módon nem tudják megszabadítani. Eddig is az volt hatásos a török ellen, hogy Károly hadba szállásával sikerült megijeszteni. Továbbra is folyik még Esztergom ostroma, és mivel Gritti ereje nem elég, megpróbálja a védőket kiéheztetni. Prantner azzal fejezi be levelét, hogy ez idő szerint úgy véli, semmi mást nem tehetne Károly jobban, mint hogy csatlakozik azokhoz, akik szárazon és vízen minden erejükkel üldözik az ellenséget.⁵¹

Figyelemre méltó Károly levele, amelyet 1532. szeptember 9-én ír Straubingenből Adrien von Croynak, válaszulva annak szeptember 6-án kelt levelére. Ebben azt írja, ő világosan megírta embereinek, hogy tartsanak fegyelmet, és ugyanezt erősítette meg a spanyolokon kívül az itáliai kapitányoknak is. Ismételt felszólítja őket, hogy tartsanak rendet. Elmondja, Ferdinánd kérte tőle, hogy itáliai és spanyol csapatait egyesítse, ő azonban ezt még nem tartja időszerűnek. Jobb, ha egyelőre külön vannak. Be kell várni, amíg a többi itáliai és birodalmi sereg is megérkezik. Nem kell aggódnia, amint teheti, ő maga is indul

⁴⁷ Kőszeg emlékezete 33–36. Ugyanez a levél eredetiben: A. G. S. E. A. 636. f°. 182.

⁴⁸ Lanz II. 4.

⁴⁹ A. G. S. E. A. leg. 636. f°. 210. Óváry 248.

⁵⁰ Lanz II. 5.

⁵¹ A. G. S. E. A. leg. 636. f. 209. Óváry 250.

azonnal Linzbe. Jellemző erre a levélre a továbbra is teljesen ellentmondó hírek egyszerre történő érkezése és az ebből eredő bizonytalanság. Ezt jelzi Károly óvatossága is, amelyben arra hivatkozik, hogy az azonnali Bécs alá vonulás helyett még a seregek további beérkezését várja.⁵²

Egy nappal később, szeptember 10-én Károly ugyancsak Adrien von Croynak ír levelet. Ebben megemlíti, hogy híreket kapott a török visszavonulásáról, de ennek kapcsán megjegyzi, tájékozódjon Frigyes rajnai palotagróftól, hogy vajon a birodalmi seregek akarnak-e Magyarországra vonulni, hogy a Vajda és a török által megszállt részeket visszavegyék, és ha igen, hogyan, mennyi időre, mennyi gyalogost, lovast kívánnak a támadáshoz biztosítani. Megjegyzi, hogy a török visszavonulásáról kapott hírek óvatosságra intik, mert nem lehet tudni, hogy a török teljesen elvonul, vagy Magyarországon hagyja a seregeit. Ugyanakkor azt is írja: amennyiben a szultán visszavonul, nem szükséges és nem is lenne helyes, hogy ő személyesen vezesse annak üldözését, annál is inkább, mert akkor ezt neki megfelelő nagy számú katonával kellene tennie. Ugyanakkor ügyei Itáliába szőlítják, és onnan kellene az előbb említett seregek egy részét elvonni. Jelzi, továbbra is várja a megbízható híreket a törökre vonatkozóan.⁵³

Szeptember 10-én kelt Pozsonyból Prantner újabb jelentése, amelyben a császárt arról tájékoztatja, hogy Grittinek és a Vajdának, vagyis Szapolyainak szinte minden embere elmenekült. Az ellenség nagyon gyöngé, és az általuk még tartott erődök, Buda és a körülötte lévő városok könnyen elfoglalhatók. A tanácsos ebben a levélben Károlyt ismét arra biztatja, itt a kedvező alkalom, hogy Magyarországot visszafoglalják, és ezt most könnyen meg lehetne tenni. Nem nehéz fölismerni, hogy a hetek óta Pozsonyban tartózkodó Prantner minden bizonnyal az ottani magyar főurakkal és Ferdinánd híveivel tanácskozva az ő véleményüket tolmácsolja, így próbálja rábeszélni a császárt egy Magyarországra indítható hadjáratra.⁵⁴

Szeptember 12-én írja Bécsből Adrien von Croy levelét Károlynak, amelyben arról tájékoztatja, hogy a katonák hangulata a keresztény seregben igen rossz, és a fegyelem rendkívül föllazult. Azt hangoztatják, hogy csak a német birodalom megőrzésére és megvédésére vállalkoztak, nem pedig arra, hogy Magyarország ellen menjenek, kiváltképp most, hogy a török visszavonul.⁵⁵ Ugyanezen a napon kelt Károly levele Frigyes pfalzi palotagrófhoz Linzből, amelyben tájékoztatja, hogy híreket kapott a török visszavonulásáról. Kéri, hogy segítse Katzianer seregét, és megfelelő számú lovassal óvatosan, figyelmesen kövessék az ellenséget, és tájékoztassák, hogy az merre vonul.⁵⁶

Adrien von Croy szeptember 14-én Bécsből újabb levélben tájékoztatja Károlyt, és arra kéri, mindenképpen jöjjön Bécsbe, hogy ott tanácskozzanak és döntsék el a további teendőket.⁵⁷

Szeptember 14-én és 15-én Prantner Pozsonyból több levélben tájékoztatja Károlyt a török dunai hajóhadával kapcsolatos hírekről. Ez a török győzelmével jár.⁵⁸ Szeptember 20-án szintén Pozsonyból Prantner levelében arra kéri a császárt, hogy mivel a háború erre az évre úgyis befejeződött, a török visszavonult, a császár hívja őt vissza. Ugyanakkor arról tudósítja, hogy Pozsonyban a morva katonák zsoldjuk elmaradása miatt föllázdak és nagy pusztítást vittek végbe az ott lakóknál.⁵⁹

⁵² Lanz II. 6–8.

⁵³ Lanz II. 9–10.

⁵⁴ A. G. S. E. A. leg. 636. f. 207. Óváry 251.

⁵⁵ Lanz II. 12–14.

⁵⁶ Lanz II. 11–12.

⁵⁷ Lanz II. 14–15.

⁵⁸ A. G. S. E. A. leg. 636. f. 215 bis, és A. G. S. E. A. leg. 636. f. 217. Óváry 255. és 256.

⁵⁹ A. G. S. E. A. leg. 636. f. 220. Óváry 257.

Figyelemre méltó V. Károly 1532. szeptember 21-én feleségéhez intézett levele, amely Bécs felé haladva Linz városában keletkezett. Ebben részletesen ismerteti Kőszeg ostromát. Elmondja, miként intézett a török tizenhárom rohamot, ástott számos aknát, de hiába. Megelégedéssel állapítja meg, hogy a török 25 napot töltött el eredmény nélkül Kőszeg alatt. Mindez a kapitány érdeme, akinek igen sok embere elesett. Végül is a török egy megállapodás keretében vonult el a város alól, így közelítették meg Bécset az előőrsek, akiket Ferdinánd emberei visszavertek, és így a város megmenekült az ostromtól. Időközben – írja feleségének – megérkeztek a spanyol és többi itáliai seregek, de további német csapatokat vár még egyéb helyekről. Úgy tűnik, hogy bár a töröknek nagy serege volt, nem mert Bécs ostromára vállalkozni, inkább más úton, Styrián keresztül indult vissza, igen nagy pusztítást végezve mindenütt. A főparancsnok, aki Bécsben volt, a török utóvédet követte. Ő maga, írja Károly, Bécsbe tart, úgy gondolja, hogy két nap múlva, szeptember 23-án már oda is érkezik. Legfontosabb most az ostrom alatt lévő Esztergom megsegítése, amelyet a török Gritti és a Vajda csapatai együtt ostromolnak. A török csapatok megpróbálták Grazot is ostrom alá venni, de Ferdinánd seregei elzavarták őket. Kitér a tengeri hadjárat sorsára is. A legfontosabb rész a levélben titkos írással készült, amelyből kiderül, Passauban volt, amikor Ferdinánd megérkezett hozzá a hírrrel, hogy a török sietve visszavonul. Ezt az egyéb helyről jövő hírek is megerősítették, így azon a véleményen volt ő (ti. Károly), hogy ami teendő még maradt, azt az öccse is el tudja végezni. Ezért ő már azt tervezte, hogy Passauból visszafordul, Genovába megy és onnan tengeren Spanyolországba, még abban az évben. De a különböző hírekből, levelekből és bizonyos megbízható személyek révén ő is úgy látja, hogy a török, habár visszavonult, bármikor visszafordulhat Bécs ellen, vagy Friulon át Itália ellen támadhat. Ezenkívül még Esztergom fölmentésére is szükség van. Mindezeket jól megfontolva, úgy véli, hogy a becsület és a győzelem, amelyet Isten adott (*la honra y vitoria que dios nos ha dado*) a kereszténység ezen nagy és közös ellensége ellen azt követeli, hogy ő, a császár tovább haladjon előre, habár ez nagyobb fáradság és jóval többbe is kerül. De ha a szultán látja, hogy ő, Károly ott van és győztesként ura a csatamezőnek, akkor a török nem fordul vissza. Így a hadjárat és a győzelem teljes lesz. Ezért utazik ő tovább, egész seregével Bécsbe. Onnan jobban el tudja dönteni, mit is tegyenek Esztergom érdekében. Aztán Bécsből Friulon át Itáliába veheti útját, egyúttal a törököt is szemmel tartva. Öccsét Ferdinándot pedig hátra hagyja, miután biztos helyzetet teremtett. Azt írja, hogy Bécsből majd további tájékoztatást küld a kialakult helyzetről. Befejezésül ismét kérdezi feleségét, hogy mi van az általa sürgetett gályákkal és az ezzel együtt érkező pénzzel, amelynek már meg kellett volna érkeznie, mert igen nagy pénzhiányában van. Azt írja, hallotta a római követőtől, hogy a pápa átengedte a spanyol egyházi javak felét a török elleni harcra. Kéri, hogy ezen intézkedést minél hamarabb hajtsák végre.⁶⁰

Úgy látszik, ezekben a napokban a császári udvarban általános az a vélekedés, hogy a hadseregnek ha későn is, de még időben történt központosítása Ausztria területén meghozta a kívánt eredményt. Tény, hogy a török el sem kezdte Bécs ostromát, sőt visszafordult. Az vélekedés alakult ki, hogy mindez a császár és a keresztény sereg győzelmét jelenti a török fölött. Ebben a vélekedésben való hitet erősíti meg Granvella levele Mária királynéhoz, amelyet Bécsből írt 1532. szeptember 26-án. Ebben arról tájékoztatja, hogy a török visszavonult, utóvédét szétverték, a szultán gyakorlatilag menekül, ami azt jelenti, hogy fél a császár seregétől. Úgy véli, nem is ok nélkül, hisz ez a császári sereg nagy, erős és alkalmas arra, hogy a törököt megállítsa. Megjegyzi még, hogy híreket kapott Szapolyai megmérgezéséről. Közli, hogy a császár hamarosan indul Itáliába, hacsak a török valamely nagyobb sereggel nem próbál mégis támadni.⁶¹ Miközben ebből a levélből a császári udvar jól

⁶⁰ A. G. S. E. A. leg. 636. f° 193–194. Óváry 260.

⁶¹ Hatvany M.: Magyartörténelmi okmánytár a brüsszeli Országos Levéltárból. I–IV. Pest, 1857–1859. I. 175–176.

értesült, Károly döntéseit naprakészen ismerő emberének véleményét ismerhetjük meg, ugyanakkor az ezekben a napokban keletkezett, de más helyekről származó források azt erősítik meg, hogy a különböző információk különböző nézeteket, illetve időbeli eltolódást tartalmaznak. Érdeemes megfigyelni, hogy szeptember 26-án Prantner Pozsonyból írt Károlynak, amelyben Esztergom ostroma és Buda megerősítése kapcsán kapott híreket továbbítja Szapolyairól és Grittiéről, ugyanakkor úgy látja és arra buzdítja Károlyt, hogy itt a nagyszerű alkalom Buda visszafoglalására, mert azt nem túl erős sereg védi, de a gyorsaság volna e tekintetben a legfontosabb.⁶² Nem kell megismételnünk hosszasan korábbi megállapításunkat, amely szerint Prantner ezen levelében ismét Ferdinánd és a körülötte lévő magyar főurak nézeteit láthatjuk tükröződni, ami jelentősen eltér Károly szándékától, aki már Itálián keresztül történő spanyolországi utazását készíti elő. Ugyanakkor szeptember 28-án Bécsből Leon spanyol hadvezér a császárnéhoz ír levelet, amelyben Kőszeg ostromáról, illetve az ostrom befejezése utáni eseményekről tájékoztatja a császárnét. Tehát az ellenőrizhető és áttekinthető hírek Bécsbe érkezéséhez több hétre volt szükség. Természetesen a császárné ezeket a beszámolókat csak mintegy két hónap múlva vehette a kezébe. A levélben Leon arról is beszámol a császárnénak, hogy két nappal ezelőtt, szeptember 26-án a császár Bécsből kiment a katonákhoz a táborba és megsejmelte a spanyol és itáliai csapatokat. Megállapították, hogy valóban ez a legjobb sereg, amely valaha is összegyűlt, és igazán kár, hogy a török elmenekült az összecsapás elől. Semmi kétség, hogy ez a sereg óriási győzelmet aratott volna fölötté.⁶³ Gyakorlatilag ugyanezen a napon Bécsből ugyanezt a hírt erősíti meg Károly egyik bizalmi embere, Ugo de Vries, aki Juan de Garcia titkárhoz írt levelet, amelyben beszámol a török meneküléséről. Megjegyzi, hogy mintegy 13 000 fős lovas sereget hagyott hátra a sátán, amelynek az a feladata, hogy pusztítson, és minél nagyobb kárt okozzon az osztrák területeken. Ezek javarészt sikerült szétverni és a török lovasok javarésze meghalt. Hozzáteszi, ha nem lenne a tél olyan közel, akkor egész Magyarország visszafoglalására sor kerülhetne, mert a császár most olyan erővel rendelkezik. Ugyanakkor – és ez a realitás – közli, hogy a császár hátrahagyta a sereg kisebb részét Ferdinánddal, és ő maga a sereg többi részével Itáliába indult, hogy mihamarabb visszatérjen Spanyolországba.⁶⁴

Mindezek világosan jelzik, hogy a hadjáratot Károly a maga részéről lezártak tekintette, és mind ő, mind a császár környezete a török feletti győzelemként könyvelte el. Ennek ismeretében érthető Ferdinánd kétségbeesése, amelyet október 2-án Bécsben kelt levelében ki is fejez húgának Máriának. Arról panaszkodik, hogy rendkívül elkeseredett, sem enni, sem aludni nem tud. Mindennek oka az, hogy a császárral együtt Linzből 10 nappal ezelőtt jöttek Bécsbe, de azóta nem történt semmi. Sőt holnap, de legkésőbb holnapután, a császár útnak indul, és neki csak 8000, mindössze másfél hónapra kifizetett itáliai katonája marad, amelyet a császár neki itt hagy. A csehek és a morvák is el akarnak menni, de egyelőre sikerült megváltoztatni elhatározásukat. Neki alig van Tirolból és egyéb helyről 5000 gyalogosa és egyáltalán nincs könnyűlovasa. Ez nem elegendő semmilyen támadáshoz. Pedig milyen szép sereg volt itt, 80 000 gyalogos, és 6000 lovas jól felszerelve. Ő a maga részéről mindent megtett és készen állt, hogy személyesen induljon Magyarországra, de így, ilyen kevés emberrel, pénz nélkül erre képtelen. Így hát kénytelen a császárral együtt ő is elindulni. A helyzetet súlyosnak ítéli és nem kételkedik abban, hogy ennek a következményei súlyosak lesznek. Ugyanakkor őszintén leírja, hogy azért is kell elmennie Bécsből, mert a pestisjárvány rendkívül súlyos következményekkel fenyeget, és nagy károkat okozott a császár seregében. Elismeri azt is, hogy a török még nincs túl messze, ezért

⁶² A. G. S. E. A. leg. 636. f. 218. Óváry 261.

⁶³ A. G. S. E. A. leg. 636. f. 196. Óváry 262.

⁶⁴ Biblioteca de la Real Academia de la Historia, Madrid Colección Salazar y Castro A.-44. f. 251-253; A-45. f. 442 illetve f. 252, 253.

nem lehet kizárni annak lehetőségét, hogy visszatér, és ezért sem szabad a sereget teljes egészében szétoszlátani.⁶⁵

Szinte ugyanebben az időben, október 4-én keletkezik Károly utasítása Rómába, a pápához küldött követe, Don Pedro de la Cueva számára, amelyből viszont a császár véleményét ismerhetjük meg, és amely éppen ellentétes a Ferdinánd által elmondottakkal. Ebben arra utasítja követét, hogy keresse meg a pápát és számoljon be neki arról, hogy Isten megadta azt a nagy tisztességet, becsületet és szerencsét, hogy visszavonulásra és menekülésre kényszerítette a törököt, ami a szultán nagy szégyenére szolgál. Így sikerült megakadályozni, hogy a török sereg nagy kárt és pusztítást okozzon a keresztényeknek. Mindezt azáltal, hogy ő, a császár személyesen jött ide, irányította a védekezést, illetve az ellentámadást. Gondoskodott arról, hogy Esztergomot fölmentsék, és annyi embert hagyott öccse, Ferdinánd számára, amennyire neki Magyarországon szükség van. De, mivel ittléte után Spanyolországban nagy szükség van rá, ezért most már visszaindul oda. Amennyiben Spanyolországban a *crusada* beszédére és Károly részére történő átadására vonatkozó pápai bulla még nincs kész, akkor sürgesse a követ ennek mihamarabbi kiadását. Hozzáteszi, hogy öccse, Ferdinánd, folytatja Magyarországon a török elleni harcot, és ehhez neki megfelelő számú sereget hagyott hátra. Ugyanakkor kéri, hogy a pápa még néhány hónapig folyósítsa az egész kereszténység érdekében az eddig adott havi 40 000 aranyat, mert e nélkül nem lehet a hadjáratot befejezni. Figyelemre méltó a császár azon megjegyzése, amelyben azt mondja: megállapodott seregének katonáival arról, hogy azok is visszatérnek eredeti helyükre. Károly megjegyzi, hogy nem szabad ezeket a katonákat feldühíteni, mert ha baj van, akkor csak rájuk lehet számítani.⁶⁶

Károly ezen utolsó megjegyzése arra utal, amit már az általunk korábban idézett forrásokban is megtaláltunk, nevezetesen, hogy az Itáliából, Németalföldről, Csehországból, illetve a német birodalom különböző részeiből érkező seregek már Bécs felé vezető útjuk folyamán is nagy pusztításokat végeztek. Az augusztus végén, szeptember folyamán Bécs alá érkező seregtestek letáborozva szintén nem kis károkat okoztak. Az is ismert, hogy a csapattestek között a korszakra jellemző módon és szükségszerűen kitört pestisjárvány szintén nagy pusztítást eredményezett, és ez természetesen nem korlátozódott csak a hadsereg, hanem áterjedt a lakosságra is. Mindez azt jelenti, hogy a nagy sereg összevonása legalább akkora veszélyt és terhet jelentett Ausztria területén az ott élőkre, mint a török eseteleges ostroma, illetve hadjárata. Nem véletlen, hogy Brodarics István Nádasdy Tamáshoz Pécsre 1532. október 20-án írt levelében arról ír: „Sajnálom szerencsétlen hazámat, hogy a szörnyű török vereség után még a töröknél is kegyetlenebb sereg fosztogatja. Ha Uraságod tehet valamit, el ne mulassza.”⁶⁷ Mindez azokat a véleményeket erősíti meg, amelyek szerint Károly, illetve a Ferdinánd által küldött csapatok azon a területen, ahol az országban végigvonultak, igen komoly pusztításokat végeztek.

A hadsereggel kapcsolatban még meg kell jegyezni azt is – és erre csak egy-két példát idézünk –, hogy ezek a Nyugat-Európa különböző részeiből összegyűlt katonák az elmondott nehézségek mellett maguk sem kívántak Bécsen túlhaladva Magyarország területére vonulni hadakozni. Ezt megerősíti a velencei francia követ jelentése 1532. október 21-én, amelyben arról ír, hogy az itáliai katonák, akik Károly rendeletére a török ellen vonultak, nem akarnak Ferdinánddal Magyarországra menni. Egyrészt a pénzhiány miatt, másrészt azért, mert a császárral együtt inkább vissza akartak térni Itáliába. A hadseregből szerzett

⁶⁵ Bauer, W. – Lacroix, R.: Die Korrespondenz Ferdinands I. I–II. Wien, 1912–1937. A III. kötet Wien, 1973., 1977., 1984. Az idézett rész III/3. 621–625.

⁶⁶ A. G. S. E. leg. 636, f. 231. Óváry 263.

⁶⁷ Magyar humanisták levelei; Budapest, 1971. 579–580.

információra hivatkozva arról tájékoztat, hogy tudomásuk szerint a császár soha nem is akart Bécsnél tovább menni a seregével a török ellen.⁶⁸

A császár habozás nélkül fölkerekedett kíséretével és Itália felé vette útját. Innen haladt tovább Genova felé, hogy mihamarabb hajóra szállhasson és visszatérjen feleségéhez, a spanyol ügyek mielőbbi rendezésére. Ferdinánd – az azt követő megnyilvánulásából láthatóan – kétségbeesve próbált Károlytól segítséget kérni, illetve különböző egyéb leveleiből az derül ki, fennen hangoztatta azon véleményét, hogy vissza kellett volna foglalni egész Magyarországot. De mivel a bátyjának, a császárnak a segítsége elmaradt, így ő ebben az ügyben tehetetlen. Ugyanakkor a korabeli forrásokból részben a már idéztettek, részben az itt most részletezésre nem kerülő adatok egyértelműen bizonyítják, hogy a beköszöntő őszi-téli hidegek, a nagyszámú, de csak részben megfizetett zsoldos sereg elégedetlensége, lázongásai, a civil lakosság körében folytatott pusztításai, illetve a szintén már említett pestisjárvány miatt mindenképpen tanácsos, sőt szükséges volt ennek a hadseregnek a mielőbbi feloszlatása és eltávolítása Ausztria területéről.

Szerteágazó és e helyen nem részletezhető az a széleskörű nemzetközi visszhang, amelyet a hadjárat kiváltott. Itt csak arra szeretnék rámutatni, hogy Károly 1532 végén, de még 1532 elején is több, a török felett aratott győzelméhez gratuláló levelet kapott. Maga a császári udvar és a császár is győzelemnek tekintette a hadjáratot. Ha azt vizsgáljuk, hogy Károly a későbbiek folyamán miként vélekedett az 1532. évi eseményekről, akkor két dokumentumot érdemes figyelembe vennünk. Négy évvel később, 1536. április 17-én a császár Rómában tartózkodott és találkozott a pápával. Ekkor III. Pálhoz az ünnepélyes találkozó alkalmából egy nagyszabású beszédet intézett, amelyben gyakorlatilag összefoglalta a császár személyéről, feladatairól vallott nézeteit. Kétségtelen, hogy az itt elmondottaknak volt politikai aktualitása is, amely abból eredt, hogy Károly az összes európai problémáért I. Ferenc francia királyt hibáztatta. A törökkel kapcsolatban azt mondta, ő mindent elkövetett azért, hogy egyrészt a kereszténységen belül, másrészt a törökkel megegyezésre jusson és biztosítsa az egész kereszténység számára a legelőnyösebb megoldást, azonban mindez nem járt sikerrel, a francia király mesterkedései miatt, aki a német fejedelmeket el-lene szította és a törökkel szövetkezett. Így történt ez 1532-ben is, amikor ő Magyarországon a török ellen vonult, és amikor neki az Isten azt a nagy győzelmet adta. Károly itt ki-emeli, mindezt úgy, hogy tulajdonképpen nem is került sor összecsapásra. Azt mondja, hogy ez arra az időre vonatkozik, amikor Magyarországra mentünk, ahol a Jó Isten nekünk azt a hatalmas és emlékezetes győzelmet adta, amely úgy történt, hogy még csak fel sem kellett kötni a sarkantyút vagy egy kardcsapást tenni, és a törököt sikerült az összehozott hatalmas sereg elől visszavonulásra készíteni.⁶⁹

Figyelemre méltó még Károly későbbi megnyilatkozásait figyelembe véve az általa 1551-ben diktált visszaemlékezése, amelyben évekre bontva tekint vissza addigi életére. Az 1532-es évet vizsgálva először arról ír, hogy ebben az évben bízta hűgára, Magyarország özvegy királynéjára a németalföldi tartományok kormányzását. Kitér arra, milyen erőfeszíté-
téseket tett, hogy a német birodalommal megegyezésre jusson. Elutazott ebben az évben a birodalmi gyűlésére Regensburgba és számos betegség is érte, amelyeket itt részletez. Ekkor, miközben a birodalmi gyűlés tartotta, kapta a megerősített hírt, hogy a török támadni fog. Részletesen kitér arra, miként látott neki nagy birodalmi sereget összehozni és ez sikerrel is járt. Ezzel a törököt arra kényszerítette, hogy visszavonuljon egészen Konstantinápolyba. Itt ez alkalommal kitér arra, hogy a kortársak közül voltak olyan vélemények,

⁶⁸ Charrière I. 229.

⁶⁹ „...al tiempo que pasamos en Hungría, donde Nuestro Señor nos hizo tan señalada merced de darnos tan grande victoria, como fué, sin calzar espuela ni dar golpe de espada, hacer retirar el Turco con un tan poderoso y memorable ejército como tenía”. Madariaga, Salvador de: Carlos V. Barcelona – Buenos Aires – México, 1981. (a továbbiakban: Madariaga) 138–143.

melyek szerint ez remek alkalom lett volna Magyarország visszafoglalására, de ezt azonnal elutasítja mondván, hogy ez szóba sem jöhetett. Egyrészt nagyon eltelt az idő, késő volt, másrészt a pestis nagy károkat okozott a hadseregben. Végül hozzáteszi, további károkozás és lázadások elkerülése miatt is hasznosnak látszott a seregeket fölosztatni, amire azután sor is került. Egyedül csak az itáliai seregéből hagyott egy részt Ausztriában a védekezésre. Megjegyzi még, hogy ezután ő azonnal Itáliába indult, hogy mihamarabb Spanyolországba utazzon, mert ottani ügyei szorították. Itálián keresztülhaladva, ismét találkozott Kelemen pápával, akivel tárgyaltak a hittel kapcsolatos kérdésekről és a hitbeli viták megoldására egy mielőbbi zsinat összehívásáról, továbbá a török elleni védelemről és az Itálián belüli béke biztosításáról.⁷⁰

Azt el kell ismernünk (és ezt a 150 évvel későbbi, 1683–1699 közti törökellenes háború körülményei is bizonyították), hogy az a nagyméretű, jól felszerelt reguláris hadsereg, amelyet 1532-ben Károlynak sikerült összetoboroznia, s melynek finanszírozását a körülményekhez képest sikerült biztosítani, illetve ellátását az összevonás és az odautazás idejére sikerült nagyjából megoldania a korabeli hadviselés csúcsát jelentette. Kimondhatjuk, hogy erre, ebben az időszakban Európában egyedül a Német-Római Birodalom, Itália és Spanyolország erőit együttesen magáénak mondható V. Károly császár és spanyol király volt csak képes. De a fentebb részletezett körülményeket is figyelembe véve, ennek a nagyméretű hadseregnek az összehozásán túl, hosszabb távra való együtt tartása már nem volt elképzelhető, sem pénzügyi, sem katonai, sem logisztikai, sem egyéb körülmények miatt. Azt is hozzátehetjük, hogy 1532-ben, a 16. század elején, nem lehetett volna egy alapos, Magyarország visszafoglalására, tehát több száz kilométeres front megnyitására, számos várostrommal, gyakori csatákkal vegyített hadjáratra vállalkozni.

Ugyanakkor, és ez a fentebb elmondottaknál is lényegesebb, az európai politikai és hatalmi erőviszonyokat figyelembe véve, nem is állt érdekében Európában senkinek, egyetlen egy országnak sem Magyarország területének visszafoglalása. Ebben a magyarokon kívül csak a cseh és magyar királyi címmel bíró Ferdinánd király volt érdekelt, aki ily módon hatalmát növelhette volna, illetve meglévő viszonyait konszolidálhatta volna, nemcsak a törökkel, hanem a magyar rendekkel és természetesen Szapolyai Jánossal szemben is. Azt, hogy V. Károly, akinek egy hatalmas birodalom érdekeit és ügyeit kellett rendezni, nem volt ebben érdekelve, azt már részleteztük. Hogy más európai országok sem voltak érdekelve, azt a korabeli forrásokat nézve és a realitást figyelembe véve szintén megérthetjük. S hogy még az osztrákoknak, cseheknek és a német birodalom többi részeinek sem volt érdeke a török elleni harc Magyarországon, azt megérthetjük abból a tényből, hogy a harc legfőbb szorgalmazója, Ferdinánd király, amikor 1556-ban bátyja lemondása után megkapja a német-római császári címet, haláláig, 1564-ig, nyolc esztendő alatt meg sem próbálta az általa korábban kérve-könyörögve óhajtott magyarországi hadjáratot megindítani. Mindennek oka az, hogy császárrá koronázása után neki immár a birodalom érdekeiért kellett felelni, és a birodalmi erőviszonyok közepette Magyarország felszabadítása, az ottani törökellenes harcok már nem jelentettek olyan kérdést, amelyre ő mint felelős uralkodó ténylegesen gondolhatott volna. Magyarország sorsa szempontjából ez a legszomorúbb és legsajnálatosabb tapasztalata az 1532-es hadjáratnak.

Talán csekély vigasz, de az 1532-es hadjárat hozta meg Magyarország ismertté válását a spanyol közvélemény előtt. A Károly kíséretében lévő különböző katonák, udvari emberek számos levelet, tudósítást küldtek haza, majd az otthoni viszonyok között is számos költemény, röplap, leírás született erről a távoli országról, természetesen mindezt a spanyol fegyverek diadala és szeretett elismert uralkodójuk Károly nagy, török ellen aratott győzelme kapcsán. Ma ez némi elégtételt ugyan jelenthet számunkra, de az 1530-as években ezzel a török csapásaitól sújtott Magyarországon nem lehetett az embereket megvigasztalni.

⁷⁰ Madariaga 177–179.

ZOMBORI, ISTVÁN

The campaign of 1532 and Charles V

The paper discusses the activities of Charles V and his attitude to the campaign against the Turks, based on Spanish sources so far little or not quoted. On the other hand, it surveys the circumstances and the diplomatic, military, financial components of the campaign not from a Hungarian viewpoint, but rather with respect to Charles V's imperial interests. It points out that in 1525 and 1529 Charles had been unable to join the campaigns against the Sultan because he was staying in Spain, and by the time he received the news of the Turkish offensive (the post got there in about two months), it was practically impossible for him to take appropriate measures.

The paper describes how the emperor came to an agreement, one after the other, with the King of France, the Pope, and the German Protestant Estates during 1530–31, in order to secure peace within and without the Empire in case of another Turkish war. The letters written by the Emperor reveal that in 1532 Charles intended to make war against the Turks only if the Sultan was personally to command his armies. He felt that he, the Emperor, the leader of Christianity was the proper opponent for the Sultan of the Turks. The paper points out that the approximately 100.000 strong mercenary army ordered by Charles to be gathered against the Turks was financed by the money offered by the German imperial Estates, and included Ferdinand's soldiers (Austrian provinces, Bohemia, etc.) as well as Charles's own troops from Spain, Italy and the Netherlands. These latter formed the major part of the army, and, consequently, the brunt of the expenses were also borne by Charles. According to the paper, Charles secured the funds for it from the several millions of gold pieces paid as ransom in 1529 by Francis I of France. Summing up contemporary opinions and Charles's own view, the paper comes to the conclusion that the Turks, upon seeing the immense imperial army, gave up the idea of besieging Vienna and retreated without giving battle, which Charles and most of his contemporaries correctly regarded as a victory. The loser was Hungary, but that followed from the fact that when it came to the great powers' relations, no one cared about the interest of this divided country.